یاش توركستان

توركستاننگ ملی قورتولوشی اوچون کوزەشوچی آیلق مجموعە

باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

1929نچی ییلنك دەقابر-ندەن چیغا باشلاغان	آپریل (نیسان) 1938 (1357 هجری)	سان 101

بو ساندا:

١ ــ فیض‌الله خواجە ایلە اکمل اکرام‌نگ عاقبتی — باش مقالە

٢ ــ «٢١»لەر محاکمەسندە: آ) فیض‌الله خواجەنگ سورالیشی «ایزوەستیا»دان

ب) اکمل اکرام‌نگ سورالیشی «پراودا»دان

ج) فیض‌الله خواجەنگ سوڭ سوزی «ایزوەستیا»دان

د) اکمل اکرام‌نگ سوڭ سوزی «ایزوەستیا»دان

٣ ــ توركستاندا محاکمە وە أولدوروشلەر — عبدالوهاب

٤ ــ شرقی توركستان انقلابیغا بر قاراش — امین واحدی

٥ ــ وطن یولندا (شعر) — میرزا عزمی

٦ ــ بین‌الملل تورموشدان: ١ ــ آلمانیا ایلە آوستریانگ برلەشمەسی،

٢ ــ لهستان - لیتوانیا مناسباتی — م.

٧ ــ هندستانداغی توركستان مهاجرلەری آراسندا — میرزا عبدالحی

٨ ــ ستالین‌نی أولوم بیلەن تهدید ایتەدرلەر

٩ ــ توركستاندا باسماچیلق

١٠ ــ مطبوعات بیتلەرندەن: قافقاسیانگ جنوب حدودلاری حقنداغی مناقشە مناستبیلە

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولليازمىلار ئامبىرى

هندستانداغی تورکستان مهاجرلەری آراسندا

دهلیدەگی تورکستان مهاجرلەرینگ فوق‌العاده ییغیلیشی

شرقی تورکستاندان کیلگەن محترم دوقتور مجدالدین بیکنگ دهلیگە کیلولەری مناسبتیله بوکون ۲نچی ذوالحجه ۱۳۵٦ هجری چارشنبه کونی بونداغی تورکستان مهاجرلەری یورتی «دارالمهاجرین»ده تورکستان مهاجرلەرینگ فوق‌العاده توپلانیشی یاسالدی. «دارالمهاجرین» دوقتور مجدالدین افندیم‌نگ شرفلەریگە طنطنەلی بر صورتده بیزەتیلگەن وە ملی بایراقلار ایله یاساتیلغان ایدی. تورکستاننگ قیمتلی ملتچیسی شرفیگە ترتیب ایتلگەن بو ییغیلیشغا دهلیدە یاشاوچی تورکستان مهاجرلەریدەن باشقا کوب معزز انصارلاریمزدان دا قاتناشدیلار. مجلسنی مولانا عبدالرؤف افندی آچیب، دوقتور مجدالدین بیکنی تورکستان مهاجرلەری برلگی تاما-نیدان سلاملاب، عزیز قوناقنگ ملی حرکتدەگی جدی اورونوشلارینی ایسلەب، اوگا حرمت وە محبت بیلدیردی. اوندان سوگ قرآن تلاوت ایتلیب ثوابی یورت شهیدلەرینگ پاك روحلارینا باغیشلاندی. سوگرا خواجه مسعود ضیائی افندیمز توروب، أوزینگ دوقتور مجدالدین بیك‌گە آتاب یازغان تورکچه بر شعرین اوقوب تیگلاوچیلار طرفندان کوب آلقیشلاندی. خواجه مسعود افندیدەن کین اصلاح‌الکلام جمعیتی رئیسی مولوی عبدالعزیز افندی «انقیاد و استقامت» موضوعیدا سویلەب، أوزینگ فارسیچا یازغان بر تبریك شعرینی اوقودی. بونی متعاقب دهلیدەگی تورکستان مهاجرلەری برلگی باشلوغی اعظم هاشمی افندی دوقتور مجدالدین بیك برله حاضرونی تانیشتردی. سوگرا دوقتور مجدالدین بیك مجلسنگ سوراوی بویونچا شرقی تورکستان حادثاتی حقندا معلومات بیریب، حاضرونی شرقی تورکستانداغی حرکات وە اونگ ماهیتی برله تانیشترغاندان سوگ، أوزینگ دهلیدەگی جمعیتنگ فعالیتندەن آلغان انطبا-عاتینی بیان آیتب، «صدای مهاجرین» اورنیغا چیقاریلماقچی بولغان «ترجمان» مجموعەسیغا جدیت ایله قاتناشو کیرەکلگینی آلغا سوروب، مهاجر یورتداشلارغا ملی وظیفەلەرنی توصیه قیلیب، مجلسکه قاتناشوچیلارنی کوب متأثر وە متحسس ایتدی. آرتیق درجەدە کوگلو أوتکەن توپلانیش رئیس مولانا عبدالرؤف افندی طرفندان دعا وە صلوات ایله یاپیلدی.

میرزا عبدالحی.

ستالین‌نی أولوم بیلەن تهدید ایتەدرلەر

«دایلی ئەکسپرەس» آتلی اینگلیز غازیتاسینگ موسقوادان آلیب نشر ایتدیکی («D. A. Z.» 5. IV. 38) بر خبردە ستالین رەژیمی قورولغاندان بیری ایلك دفعه اولا-راق گیزلی بر رادیواستاسیونی اورتاغا چیققانلیغی وە ستالیننی أولدور بیلەن تهدید ایتمەکدە ایکەنلگی بیلدیریلەدر. أوزلەرینی «روسیا خلاصکاری» دیب آتاوچی بو گیزلی تشکیلات کشیلەری «ستالین! سەنگ کونلەرینگ سانالغاندر! بز سەنی أولدورومەك اوچون أولومگە حاضرمز. سەنگ أولومگ توخاچەوسکی‌نگ أولومندەن فجیعراق بولور!» دیگەن خبرنی تارقاتمشلار.

«گ. پ. او»نگ بو استاسیون ییرینی تاپو یولنداغی اوزونوشلاری ایمدیگەچە نتیجه بیرمەمشدر. یەژوف آق روتەلەر جمهوریتی مرکزی مینسکی‌گە کیتمشدر. او ییردەن اساسلی قیدیروغا کیریشەجەکمش.

فیض‌الله خواجه ایله اکمل اکرام‌نگ عاقبتی

«۲۱»لەر محکمەسی ۱۸ کشینگ آتیب أولدورلوشی بیلەن بیتدی؛ آتیلغانلار ایچندە فیض‌الله خواجه بیلەن اکمل اکرام هەم باردر.

بو ایکیسینگ دە سیاسی تورموشی تورکستاندا قانخور روس پرونەتاری دیکتاتورلیغی بیلەن سیقی باغلی‌در. استیلاچی روس اوردو کوچلەری گنه بو کشیلەرنی سیاسی میدانغا آتیب، دولت باشینا قادار کو-تەرگەن ایدی. شخصاً نه فیض‌الله خواجەنی وە نەدە اکمل اکرام‌نی یامان کشی دیب بولادی. بیز بولارنگ دا، کوب تورکستانلیلار کبی، أوز خلقینا خدمت ایته بیلو امیدی بیلەن بولشەویك حکومتی خدمتینه کیریب قالغان بولووی احتمالینی‌دا تخمین ایتەمیز؛ فقط اونلار، بیلیب وە یا بیلمەسدەن، تورکستان خلقینی ایزیب قریب یاتقان قانخور دوشمانغا آلت وە خدمتچی بولوب قالدیلار. نهایت ایمدی أوزلەری دە او ظالم جلادلار قولینا توشوب قوربان بولدیلار.

محکمەنگ قارالاوی وە أوزلەرینگ د ه‌اعترافلەریغا ایناتو ممکن ایسه، فیض‌الله خواجه بیلەن اکمل اکرام ساویت حکومتیگە قارشی گیزلی کورەش یوروتوب کیلگەنلەر. بولشەویك جلادلارینگ اونلار اوچون قازیدیقلاری گورنی کوروب تورغان فیض‌الله وە اکمل‌نگ «اعترافلاریندان» نه قاداری‌توغرو، نه قاداری نا توغروایکەنینی قطعیتله بیلو ممکن دە ایمەس. فقط اونلارنگ دیدیکلەرینگ بوتونیسی یالغان، اویلاب چیقاریلغان وە تەررور تضیقی آستندا سویلەنگەن سوزلەر گنه دیب دە بولمایدر. بیز، مثلاً فیض‌الله بیلەن اکمل‌نگ ساویت حکومتیگە قارشی زیانچیلق ایشلەو وە قسماً اونی یورگوزوشکه حرکت ایتکەنینی تخمین ایته بیلەمیز....

بیزنگ خلق ساویت حکومتینگ ۲۰ سنەلك حیاتندا برآن اوچون گنه بولسادا اوگا قارشی دوشمانلغینی توقتاتمادی. روس بولشەویکلەری قورال کوچی وە تەررور سایەسندە گنه تورکستان خلقینگ آچیق دوشما-

لق حرکاتینی توردورا بیلدیلەر. خلقدا روحنداغی دوشمانلیغینی یاشیریب تینچالغان بولوب کورونوشکه مجبور بولدی. ساویت حکومتی خدمتنده بولغان بوتون تورکستانلیلار، او جملەدەن فیض‌الله وه اکمل بولشەویك حکمرانلغینگ تورکستان خلقینی قاندای تهلکەگه آلیب بارایاتقانینی کورمەی تورا آلماغانلار.

خلقنگ حق وه منافعینی هەرقاندای بیرآچیق یول بیلەن‌قورو حرکتی ساویت روسیادا ممنوعدر. بو صورتده بیرگنه قورو یولی گیزلی یول وه زیانچیلق یولی بولادر، که، أوز اعترافلارینا کوره، فیض‌الله وه اکمل مەنه شو بیرگنه ممکن یولغا کیرگەنلەر وه بونگ اوچون‌دەأولدورولدیلەر.

فیض‌الله وه اکمل‌نگ محکمه آلدیندا سویلەدیکلەرینی بوخارین، ریقوف، کرەستینسکی، راقوفسکی وه باشقا روس بولشەویزمی بویوك‌لەری جوابلاری بیلەن چاقیشترساگز مهم بر نقطەنی کورمەی کیچەمەزسگز. بولشەویزم بویوکلەری بیله اجنبی مملکتلەر منافعینا جاسوسلق قیلغانلق، اجنبیلەر وه روس مهاجرلەری بیلەن باغلانغانلق وه اونلاردان یاردەم سوراغانلق کبی عیبلەرنی اوستونه آلیب اوتورغانلاریدا، نەفیض‌الله وه نه ده اکمل جاسوسلق وه خارج بیلەن باغلانغانلق حقندا بیر سوز سویلەدی. حتی محکمه ده بونلارغا بو استقامتده سورغو قویمادی. بو ایسه فیض‌الله، اکمل وه محکوم ایتیلمه‌کده بولغان یوزلەرچه تورکستان قومونیستلەرینی ساویت روسیاسی وه اونگ حکومتیگه قارشی کورەشکه سوق ایتمه‌کده بولغان کوچنگ تورکستان خلقی روحنداغی هیچ سونمەگەن بارپشماز دوشمانلقدان توقغانلغینی کورسەتەدر.

«21» لەر محاکمەسی

فیض‌الله خواجەنگ سورالیشی

(سوراق تأریخی: ٤ مارت ١٩٣٨)

ویشینسکی— عیبلی فیض‌الله خواجه اوزیگزنی نیمەلەرده عیبلی دیب تانیدیغگزنی آگلاتیگ!

فیض‌الله خواجه— مەنم انقلابغا، ایشچی - دهقان دولتنه، فرقەغا قارشی جنایتم تا ١٩٢٠نچی یلی، بوخارا خلق جمهوریتی باشینا قویولدیغم بر زماندان باشلانادی. مەنه شو دورده مەن ملی بورژوآ تشکیلاتی «ملی اتحاد»غا قوشولوب کیتدم.

ویشینسکی— بو نه دیمەکدر؟

فیض‌الله خواجه— بوخارا خلق جمهوریتینی اینگلتەره وه ساویت روسیا آراسندا بورژوآ ملتچی آیریم بر دولت حالنه قویونی هدف ایتب آلغان «ملی اتفاق»در. مەن بو بورژوآ ملتچی تشکیلاتغا کیریب اونگ عکس‌الانقلابی وه ساویت دوشمانی حرکتلەرینی باشلاب یوروچی بولدم. بو برنچی دور ایدی. ١٩٢٥نچی یلی مەن أوزبیکستان قومیسارلاری‌شوراسی رئیسلگینه تعیینلەندم. ١٩٢٨نچی یلدان آلیب مەن سابق تورکستان جمهوریتی ملتچیلەری دائرەسینه یاناشدم. اونی تعقیب ایتکەن دورده اوزبیکستان فرقه باشلوقلاریندان بریسنده یعنی اکرام اوغلی شخصنده بر متفق تاپدم. اونگله برابر اوزبیکستانداغی‌ملتچی، آنتی ساویت ایشلەرنی آلیب باروچی مرکزی کوچنی یاراتدیق. نهایت اوچنچی دوره— ١٩٣٠نچی یلی مەن موسقواغا کیلگەن چاغمدا تورلو مسئلەلەر اطرافندا اتفاق قومیسارلاری شوراسی رئیسلگی دائرەسنده ریقوفله کوروشوب سویلەشیب یوروب تورلو موضوعلار اطرافندا مذاکرەده بولونوب نهایت ساویت علیهداری حرکتلەریمز أوستنده ده آگلاشیب قالدیق.

ویشینسکی— یعنی؟

فیض‌الله خواجه— یعنی أوزبیك ملی تشکیلاتلارینگ فرقه باشچیلغی وه ساویت حکومتنه قارشی حرکتده ساغچیلار رهبرلگی آستندا برابر ایشلەشلەری اوستنده. ریقوف مەنگه برابر ایشلەگەنیمز تقدیرده ساغچی‌لارنگ أوزبیك جمهوریتی استقلالینی تانیشقا وعده ایتەجەگینی تا اوزمان سویلەگەن ایدی...

ویشینسکی— أوزبیك جمهوریتی استقلالی دیگەنیگز نه دیمەکدر؟

ف. خواجه— بو ساويت حكومتندەن آزاد بولوب باشقا بر سرمايەدار دولتگه تابع بولوش ديمه‌كدر.
ويشينسكى— ريقوفنى سز شونداى آگلاديگزمى؟
ف. خواجه— ئەوەت. مەن اونى شونداى آگلادم.
ويشينسكى— او بونى قالاى دليللەنديردى؟
ف. خواجه— برگنه دليل بار ايدى. ساغچيلار دا، بز ملتچيلەر ده فرقه باشچيلغينا وه ساويت حكومتنه قارشى كورەشمه‌كده ايديك. ساغچيلار دا بز ده مقصديمزغا ايريشه بيلمەك اوچون باشچيلقنى قولاتو كيرەك ايدى. بو مقصد اوچون بز اتفاق ياساديق. ديمەك ساويت حكومتينى وه فرقه مركزينى قولاتو ديگەن اورتاق مقصد بر بولوب قالدى.
ويشينسكى— ساويتلەر اتفاقينى كوچسزلەنديرومو؟
ف. خواجه— طبيعى ساويتلەر اتفاقينى ضعيفلەتو.
ويشينسكى— ساويتلەر اتفاقينى نيچين ضعيفلەنديرو كيرەك ايدى؟
ف. خواجه— مەنم بوكونگى وضعيتكه قالاى كيلگەنيمنى كورسەته بيلمەك اوچون بوخارا دورەسى أوستنده قيسقاغنا توختاب أوتمه‌كچيمەن. مەن بوخارا ملتچيلەرى تشكيلاتينا ۱۹۲۰نچى يىلى تصادفاً كيريب قالمادم. مەن اوگا أوزوم ملى روحدا تربيه قيلنغانيمدان كيردم. مەنه مەن فرقه اعضاسى بولغانم حالده اوزمان بورژوآ ملتچى تشكيلاتغا كيردم.

بوخارا بورژوآ ملتچيلەرى تشكيلاتى كوبچيلگى او زمان اينگلتەره طرفدارى ايدى. شبهەسز بو ملتچى دائرەلەر اينگلتەرەگه تايانيب ساويت روسيا قولى آستندان قورتولونگ سادەگنه بولا قالماياجاغينى وه اينگلتەرەنگ ده بزنگ گوزەل قاراكوزلەريمز اوچون گنه ياردەم كورسەتمەسلگينى ده جوده آچيق وه آيدين بيلەرلەر ايدى. اونلار تا اوزمان اينگلتەره حمايەسينى قبول ايتو ممكن ديب قارارلار وه بو حمايه آستندا بر كرەلك ساويت روسيادان آيريب آلونى توشونەرلەر ايدى. مەنه بو مسئلەنى ييشو اوچون بز تا اوزمان بر قاتار اورونوشلاردا بولوندوق. بز ساويت ادارەلەرى وه فرقه قورولمالرندان حقيقى قوموونيست، ساويت كشيلەرينى

ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

اوزاقلاشتريب، اونلارنگ يرينه أوز كشيلەريمزنى اورناشتروغا دائمى صورتده اورونوب كيلديك. بو وظيفەلەرگه كيره‌كلى قادرونى باشليچا بورژوآ طبقەسى ياشلغندان يتيشترديك. اونلارنى ساويت مكتبلەرنده اوقوتماديق. خارجغا—آلمانيا، توركيه‌گه— يوبارديق. بونگله بر قاتاردا بز قورالليكوچ حاضرلاو خصوصندا كوب كيڭ مقياسدا ايش آليب بارديق. اوردو دائرەسنده نفوذيمز بولماغانندان بز أوز كوچلەريمزنى باشليچا ميليس حالنده توزوشغا اوروندوق. بو زمانلاردا بوخارا دائرەسنه سرايت ايته باشلاغان باسماچيلق حركاتينى استفاده ايتيشكه اوروندوق. بز يه‌كى باسماچى قادرولارى يتشتريشكه حركت ايتديك... ييرى كيلگنده شونى‌دا آيتب أوتەى، كه مەنم ساويت دوشمانى احوال روحيەم تا ۱۹۲۳نچى يىلى توركستان، بوخارا وه خوارزم جمهوريتلەرينى اقتصادى برلەشووى حقنداغى پروژەغا قارشى چيقوومدا دا آچيق كورونگەن ايدى. بو پروژەغا قارشى چيقيشيمنگ سببى، مەنگچه او پروژه بوخارادا ساويت روسيا تأثيرينى داهادا آرتديريب، بوخارانى ساويتلەشتريب يوباريشغا خدمت ايتەجەك ايدى. دها سوگرا، ۱۹۲۴-۱۹۲۵نچى ييللاردا اورتا آسيا ساويت جمهوريتلەرنده ملى چيگەرەلەش مسئلەسى چيقدى. مەن بو ملى چيگەرەلەش پلانينا دا قارشى ايديم. ملى چيگەرەلەشكه آچيق قارشى كورونو ساويت حكومتيگه آچيق دوشمان بولوب چيقو ديمەك ايدى، كه مەن بو يولدان كيته آلمادم. شونگ اوچون ده مەن ملى چيگەرەلەشنگ طرفدارى بولوب كورونوب أوزبيكستان ساويت حكومتى باشلوغى بولوب آلدم.
ويشينسكى— ديمەك سز حيله‌كارلق ايتديگز؟
ف. خواجه— ئەوەت، حيله‌كارلق ايتدم وه ايكى يوزلولوك قيلدم. اوزبيكستان فرقه تشكيلاتندا «۱۸ لەر» ديگەن بر غروپ بولغانلغى معلومدر. بو غروپنى قوروچى مەن ايدم. أوزبيكستاندا يير اصلاحاتى اوتكەزيلگەن چاغلاردا باى—موشتوميزورلار طبقەسى آنچاغنا جانلانغان ايدى. بوندان باشقا اوزبيكستان مسئول ايشچيلەرينگ برقسمى‌دا بو

اصلاحاتدان ناراضی ایدیلەر. مەن بو ناراضیلقدان استفاده ایتب أوزبیك ملتچیلەرینی تشکیل ایتیشکه باشلادم.

ویشینسکی— بو قایسی یلی ایدی؟

ف. خواجه— تخمیناً ۱۹۲۵نچی یلی اورتالارندا ایدی. بو «۱۸ لەر» غروپی فرقەغا قارشی بعضی حرکتلەر یوروتوگه قرار بیرگەن ایدی. غروپ او زمان أوزبیکستاندا ییریك ایشچیلەرنگ او قادار دا کوب بولماغانلیغینی نظرده توتدی. بوندای وضعیتدەایگ ییریك ایشچیلەردەن «۱۸-ی» بردەن استعفا بیرسه، فرقەنگ بایلار—موشتومزورلار فائدەسینه گذشتده بولووی اوچون کفایت ایتەر دیگەن اوی بار ایدی. بو یول ایله أوزبیکستاندا فرقه باشچیلیغینی قولغا توشوروب آلماقچی بولدوق. بز بو مانەورامزدا أوزبیکستان فرقه باشچیلاریندان اکمل اکرامنی کوزده توتقان ایدیك، چونکه اونگ یاش وقتندا، تا ۱۹۱۸ — ۱۹۲۰ نچی یللاردایاق، تورکستان بورژوآ ملتچی تشکیلاتی اعضاسندان ایکەنلیگینی بیلەر ایدیك.

ویشینسکی— قاندای تشکیلاتلاردا؟

ف. خواجه— تورار ریسقولنگ أداره ایتدیگی بر پان-تورکیست تشکیلات. مەن اکملنگ ده بو غروپغا منسوب بولغانلیغینی بیلەر ایدم. اونگ بوگا رغماً نیچین بزیمله برلەشمەدیگی آگلاشیلماس ایدی. بز اونگله هیچ بر تورلو توغرودان توغرو تماس، مذاکره یوروتمەدیك. فرقه قورولتایندا بز ییگلیب قالدیق. بوندان سوگرا بز بر دها یاشیرینماغا قرار بیردیك. أوزومزنگ یاگلیشقانلغمزنی، ایمدیدەن سوگرا فرقه چیزیغینی یوروتوگه راضی بولغانمزنی بیان ایتب توبه قیلدیق.

ویشینسکی— دیمەك ایکنچی دفعه حیله کارلق ایتدیگز؟

ف. خواجه— ایکنچی دفعه ایکی یوزلولوك قیلدم. ۱۹۲۵—۱۹۲۸ لەر آراسندا اکرام اوغلی بیلەن مەنم آرامدا عملی ایش زمینده یاقلاشما بولدی. اکرام اوغلی فرقه مرکزی قومیتەسنده، مەن ده قومیسارلار شوراسندا ایشلەدیك. بو یاقینلاشومز سایەسنده مەن اکرام اوغلینگ «ملی

استقلال» آتلی آیریم غروپ تشکیلاتی بارلیغینی آگلادم. بز اونگله برلەشیب کیتمەدیك ایسه ده ایشلەریمزنی بربرینه اویدوردوق.

ویشینسکی— عیبلی اکرام اوغلی، سز ۱۹۲۸نچی یلی گیزلی ملی تشکیلاتنگ اعضاسی ایدیگز؟

اکرام اوغلی— ئەوەت.

ویشینسکی— بو تشکیلاتنگ آتی «ملی استقلال» ایدیمی؟

اکرام اوغلی— ئەوەت.

ویشینسکی— دیمەك فیض‌الله‌خواجەنگ کورسەتولەردەن بو قسمی توغرو؟

اکرام اوغلی— توغرو.

ویشینسکی— فیض‌الله خواجه ده گیزلی ملی فاشیست تشکیلاتی «ملی استقلال»نگ اعضاسی ایدیمی؟

اکرام اوغلی— یوق. فیض‌الله خواجه بو تشکیلاتنگ اعضاسی ایمەس ایدی. اونگ باشقا بر تشکیلاتی بار ایدی.

ویشینسکی— دیمەك فیض‌الله خواجه أوزینگ تشکیلاتندا، سز ده أوز تشکیلاتیگزده ایدیگز. هەر ایکی تشکیلات دا بورژوآ ملتچی فاشیست تشکیلاتی تیپندان ایدی؟

اکرام اوغلی— توغرو. لاکن فیض‌اللەنك اوزیمز یاقلاشا بیلدیك‌دیگەنی توغرو ایمەس. یاقلاشوویمز ساغچیلار مرکزی کوچلەوی آستندا بولدی.

ویشینسکی— یعنی؟

اکرام اوغلی— ایکی ملی تشکیلاتنگ یاقلاشووی بوخارین‌نگ کوچلەوی وه آنتیپوف‌نگ نوسقاوی آستنداغنا وقوع بولدی.

ویشینسکی— سزنگ فیض‌الله خواجەدەن آیریلیغگز نەدەن عبارتدر؟

اکرام اوغلی— مەن بزنی بوخارین ۱۹۲۸دە ایمەس، ۱۹۳۳دە کوچلەب بیرلەشتردی دیمەن.

ویشینسکی— ۱۹۲۸نچی یلی یاقلاشمادیگزمی؟

اکرام اوغلی— یوق.

ف. خواجه— مەنگچه اکرام اوغلی بونگله بعضی بر فاکتلاردان أوزینی

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

قاچيرتماقچى بولاتورغانغا اوخشايدر. بز ساغچيلارله اتفاقغا كير گونچه ياق اكرام اوغلى ايله برابركيلك مقياس آلغان ساويت دوشمانى حركتلەرنىڭ باشچيلارى ايديك. بو حركتلەر نيمەدەن عبارت ايدى؟—
اولا بز مكتب، دارالفنون، مطبوعاتنى قولومزدا توتا بيلمەك اوچون معارف قوميسارليغينى، پلان تشكيلاتلارينى، زراعت قوميسارليغى وە باشقا تشكيلاتلارنى اوز ملتچى قادرولاريمز قولينا كيچيريشكه اوروندوق. شونىدا آيتيشيم كيرەك، كە بز بو وظيفەنى بەجەرديك دە.
ويشينسكى— «بز» ديديگزدە كيملەرنى آڭلايسز؟
ف. خواجە— اكرام اوغلى وە مەن. ايكيمز سويلەديگم ايكى تشكيلاتنى تمثيل ايتەر ايديك.
ويشينسكى— عيبلى اكرام اوغلى، سز فيض‌الله خواجەنىڭ كورسەتولەرندەن بو قسمنى قبول ايتەسزمى؟
اكرام اوغلى— قبول ايتە مەن.
ويشينسكى— عيبلى فيض‌الله خواجە، اكرام اوغلى تشكيلاتينىڭدا فعاليتدە ايكەنلگى سزگە قالايچا معلوم بولدى؟
فيض‌الله خواجە— مەن استنطاق زمانى قطعى دليللەرنى كيترگەن‌ايدم. ١٩٢٨نچى يىلى‌اكرام اوغلى طرفدان، أوزينىڭ ايڭ ياقين ايشچيلەرندەن برى، بورناش اوغلى آتلى بريسى مەنم يانيمغا كيلدى.
ويشينسكى— عيبلى اكرام اوغلى، فيض‌الله خواجەنىڭ يانينا سزنىڭ آتيڭزدان سوز سويلەوچى بورناش اوغلىنىڭ كيلگەنلگى حقنداغى سوزى توغرومو؟
اكرام اوغلى— توغرو.
ويشينسكى— فيض‌الله خواجەگە قاراتيب—«دوام ايتڭ»، ديدر.
ف. خواجە— ١٩٢٩نچى يىلى سوڭى وە يا ١٩٣٠نچى يىلى باشندا اكرام اوغلينىڭ ياقين دوستلارى وە تشكيلاتى اعضاسندان رامز وە باتو توتولديلار.
ويشينسكى— اونلار كيملەر ايدى؟

ف. خواجە— رامز علمى تدقيقات اينستيتوتى باشلوغى، باتو دا معارف قوميسارلغندا كولتور ايشلەرى باشلوغى ايدى.
ويشينسكى— اونلار نيچين حبس ايتيلديلەر؟
اكرام اوغلى— تەسكەريچى ملى تشكيلاتغا قاتناشقانلقلارى اوچون.
ف. خواجە— مەنە شو آدامالار قامالديغى زمان اكرام اوغلينىڭ برنچى مراجعت ايتديكى آدام مەن ايدم.
ويشينسكى— نيچين؟
ف. خواجە— چونكە او ايشنىڭ أوزينە توقونوب كيتووندەن هوركدى. ايمدى مەن ١٩٢٨نچى يىلى يعنى برنچى بيش ييللق قورولو دورينە كيچمەكچى بولامەن. بيلمەيمەن، ملتچيلەر بالخاصە اورتا‌ـ‌آسياملتچى تشكيلاتلارندا ساويتلەر اتفاقينىڭ باشقا قسملاريلە باغلانيشى بولماغان بر خوجالق سيستەمى ياراتو نظريەسى بولغانلغى محكمەگە معلوممىدر؟ بز مەنە شو نظريەنى ايشكە آشيرماقچى بولدوق. يعنى بز برنچى بيش ييللق پلانىنى اتفاق حكومتى كورسەتولەرينە قارشى، ملتچى تشكيلاتلارنىڭ بر مستقل خوجالق ياراتو نظريەسينى ياراتاجاق برشكلدە توزدوك. بزپلاننى ممكن قادار آز پاختا آلاجاق شكلدە توزودك. بو پلان موسقوادا آڭلاشيلب قالدى وە حكومت طرفدان قبول ايتيلمەدى. ستالين‌نىڭ تشبثيلە پاختا پروغرامينى قايتادان كورو مسئلەسى اورتاغا قويولدى. مەنە بوزمان فرقە مركزى وە حكومتنىڭ بوكورسەتووينى قيرو، پاختا بيرمەسلك اوچون بز كوپورتولگەن يەڭى پلاننى توزدوك، «پاختا مونو كولتورى» نظريەسينى ايشكە آشيراباشلاديق. بونىڭ اوچون دە ايكين آلماشترو ترتيبينى آلت‌ـ‌اوست ايتو، حيوان يمى يونغوچقالقلارنى بيترو، سوغاريلغان ييردەن يالغز آرپا‌ـ‌بوغداى ايكينينى گنە ايمەس، شالى كبى قيمتلى بر كولتورنى دە قووب چيقارو لازم ايدى. بو ايسە خلقدا بويوك برناراضيلق توغدرو ديمەك ايدى. بز پلاننىڭ موسقوانىڭگى بولغانينى، بزنىڭ يالغز بو موسقوا پلانينى ايشكە آشيروچيلارغنا ايكەنمزنى كورسەتيشگە، نارا-

ضیلارنک موسقوادان شکایت ایتووی کیره کلگینی آلغا سوردوك. آلدیمزغا قویغان وظیفه بو ایدی.

ویشینسکی— پرووا قاسیون وظیفه‌سیمی ؟

ف. خواجه— بز بو پرووا قاسیون وظیفه‌سینی ییللاردان بیری ایشکه آشیریب کیلدیك.

بونیمه گه کیتریب چیقاردی ؟ بو حقیقتاً ده ایکین آلماشیرونک بیتریلووینه، مال باشینک آزالووینا، ایپه کچیلکنک ده آزالووینا سبب بولدی. نهایت بو پاختا اونومینک آزالووینا دا سبب بولدی. اونکچونا ده اوزبیکستان ییللارچا پاختا پلانینی تولدورا آلمادی. بز اتفاقنک اساس پاختا منبعی فه‌رغانه‌ده، بوخارادا پاختا ایکینینی بوتون ایکیله تورغان یرنک ۹۶—۹۸ فائضگه چیقاریشغا اوروندوق. اگر ده بر دهقاننک ۱۰ هه کتار یری بولسا اوندان ۸ وه یا ۹ هه کتارینا پاختا ایکووی لازم ایدی. باشقا کولتورله‌رگه یالغز برهه‌کتار قالدیریلماغی، بو خوجالقنک محوی بولغانینی أوزیگز بیله‌سز. بو ایسه مه‌نم وه اکرام اوغلینک باشچیلیغمز داغی ملی تشکیلاتلاریمز طرفندان قصداً ایشله‌نلگه‌ن ایشله‌ر ایدی.

ویشینسکی— عیبلی اکرام اوغلی، بو ایضاحات حقندا سز نیمه دیسز ؟

اکرام اوغلی— مه‌ن بوتونیسنی تولوقچا تصدیق ایته مه‌ن. لاکن مه‌ن بر آزدا تولدورماق ایسته‌یمه‌ن. بو ایشده سوزله‌شیب آکلاشماز یوق ایسه ده، عموه‌ی بر استقامتده فکر یوروتدیگمز متفقله‌ریمز تروتسکیچیله‌ر ایدی.

رئیس اولریخ— عیبلی فیض‌الله خواجه، سوزیگزگه دوام ایتگ !

ف. خواجه— مه‌ن ایمدی ۳نچی دورگه کیچه‌مه‌ن. ریقوف واسطه‌سیله ۱۹۳۰نچی یلی باشندان آلیب ساغچیلارله باغلانیشدیغمنی باشدا دا سویله‌دم. بو ۱۹۳۰نچی یلی بر رسمی ایشله‌رله قبول اثناسندا بز ریقوفله ایش مه‌تودی حقندا آکلاشدیق. ایلك دوره اوچون ریقوف مه‌نگه شوندای ایشله‌ر کورسه‌تدی: برنچیده‌ن، باشلیچا قیشلاق خوجالغندا زیانچیلق؛ ایکنچی بوتون مخالف غروپلار وه کوچله‌رنی توپلاش وه فرقه باشچیلغی، حکومت علیهدارلغینی، زیانچیلقنی کوچه‌یتو، ایشده پرووا قاسیون مه‌تودی ایله ساویت علیهداری فعالیتینی آرتیرو یولینی تاپیش ایدی.

ریقوف طرفندان بیریلگه‌ن بو تعلیماتنی ایشکه آشیرو یولندا بز زیانچیلق یوروتدوك. ۱۹۳۳ نچی یلی کوزنده بوخارین أوزبیکستانغا کیلدی. بوخارین‌نک اکرام اوغلی بیله‌ن یوروتگه‌ن مذاکره‌له‌ری وه اونک بزنک تشکیلاتلاریمز اوچون بیرگه‌ن تعلیماتلارینی مه‌ن اکرام اوغلی سوزله‌رنده‌ن بیله‌مه‌ن.

۱۹۳٤نچی یلی آنتیپوف أوزبیکستانغا کیلدی. آنتیپوف زیانچیلقنی کوچه‌یتو وه آلدامچیلق ایشله‌رینی کوچه‌یتو حقندا مه‌نگه بویروق بیردی. بو دا آز ایمش کبی، خلق کتله‌سینک ناراضیلیغینی آرتیرو اوچون پرووا قاسیونی دا کوچه‌یتو کیره‌ك تاپیلار ایدی. قوزغالانچیلق حرکتینی کوچه‌یتوگه اورونمالی ایدی. أوزبیکستاندا بیر-ایکی تهررور دسته‌سی توزو لازم تاپیلار ایدی. نهایت ده اورتا-آسیانک مقدراتی بیله‌ن ایگ کوب علاقه‌دار دولت اینگلته‌ره بیله‌ن توغرودان توغرو باغلانیشمز کیره‌ك تاپیلماقدا ایدی. ۱۹۳۶نچی یلی آوغوست آیندا بوخارین تاشکندگه کیلدی. او مه‌نده‌ن «ساغچیلار مرکزی» کورسه‌توله‌رینی قالای ایشکه آشیرا یاتقانمزنی سورادی. مه‌ن اوگا کیگ زیانچیلق پلانمزنی آکلاتدم. فقط مه‌نم بو بیاناتم بوخارینی قناعتلاندیرمادی. او، بزنک زیانچیلق، ساویت دشمانی پرووا قاسیون ایشله‌رینی یاخشیلاب یوروته آلماغانمز اوچون ایمه‌س، برنچیده‌ن عصیانچی قادرولار، ایکنچیده‌ن تهررور غروپلاری توزالماغانمز، اوچنچیده‌ن او زمانغاچا دا اینگلته‌ره بیله‌ن باغلانشا آلماغانمزدان غیر ممنون ایکه‌نلیگین بیلدیردی.

ویشینسکی— فعالیتنی آرتیرونی تکلیف ایتدیمی ؟

ف. خواجه— ئه‌وه‌ت، یاخشی وه فعال ایشله‌شنی تکلیف ایتدی.

ویشینسکی— یعنی ؟

ف. خواجه— عصیانچی قادرولار تشکیل ایتو یولندا.

ویشینسکی— بو بریسی.

ف. خواجه— تهررور غروپلاری توزو خصوصندا.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

ویشینسکی— بو ایکی.

ف. خواجه— اینگلتەره بیلەن باغلانیش.

ویشینسکی— اینگلتەره بیلەن باغلانیشدان بحث ایتکەنده بوخارین سزدەن نه طلب ایتدی ؟

ف. خواجه— بوخارین فاشیست آلمانیا بیلەن آکلاشما بولغانلیغینی، یاپونیا بیلەن آکلاشما حاضرلیغی بارلیغینی، اورتا-آسیا جمهوریتلەرینه کیلگەنده بونلارغا ایگ یاقین کوچلو دولت اینگلتەره ایکەنینی، اونگله آکلاشو کیره کلگینی سویلەدی. «بز ساغچیلار دا أوز طرفمزدان قاتناشامز. سز أوزیگز حدودغا یاقین توراسز. باغلانیشنی أوزیگز توزوك» دیدی (*).

ویشینسکی— قاندای چیگەرەگه یاقین توراسز ؟

ف. خواجه— آفغانستان چیگەرەسینه، او یرده اینگلتەره ممثللگی بار. بوخارین بز (ساغچیلار)نگ حکومتنی قولومزغا توشوروب آلابیلوویمزده، سزلەرنگ ده استقلالیگزغا ایریشه بیلوویگزده قاپیتالیست مملکتلەرنگ یاردەمینی تأمین ایته بیلوویمز اوچون بر نەرسه وعد کیرەك» دیدی.

ویشینسکی— نیمه بیریلەدی ؟ نیمه وعد ایتیلەدی ؟

ف: خواجه— بیرمەك—بو ایسه اینگلتەره حمایەسینی تانیماق دیمه کدر. مەن غایتده طبیعی بولغان اقتصادی مسئلەلەردەن بحث ایتمەك ایستەیمەن: بر طرفدا ساویتلەر اتفاقی ایکنچی یاغندا اینگلتەره بولغاندا ٥ میلیون اهالیسی بولغان أوزبیکستان مستقل بولا آلمایدر. ایکی ساحلدان برینه تایانو لازم. ساحلنگ بریسندان آیریلساڭ ایکنچیسینه یاناشارسگ.

ویشینسکی— بوخارین شوندای سویلەدیمی ؟

فیض‌الله خواجه— مەن شوندای آکلادیم.

ویشینسکی— بو سزنگ وضعیت وه تیله گیگز بیلەن توافق ایتەرمی ایدی ؟

ف. خواجه— اساساً توافق ایتەر ایدی. بز بوخارین بیلەن بومسئله أوستنده اوزون مصاحبەده بولونغان ایدیك. اوزمان بوخارین آوروپا

(*) فیض‌الله خواجەدەن سوگ یعی ۷نچی مارتدا سورالغان بوخارین: «فیض‌الله خواجەغا فاشیست دولتله ایله آکلاشمامیز بار، سیزلەر اینگلتەره ایله یاناشیگز دیب آیتمادم» دیدی («پراودا» ۸.۳.۳۸)

سیاحتندان یەگی گنه قایتقان ایدی. او قاپیتالیزمنگ محکملەشووندەن وه بوندا فاشیزمنگ، بالخاصه آلمان فاشیزمینگ اوینایغان بویوك رولندان آکلاتدی.

ویشینسکی— او فاشیزمنی ماقتادیمی ؟

ف. خواجه— مەن بونی فاشیزمنی ماقتاو دیب آکلایمەن. او فاشیست آلمانیانگ آوروپادا آلمان هەگەمونیسی یاراتو اوچون بوتون کوچیله اورونماقدا بولغانینی، اونگ آوروپادا آلمان هەگەمونیسی یاراتا بیلو اوچون آوروپانی فاشیستلەشترو مەتودی قوللانماقدا بولغانلیغینی، بوگا موافق برشکلده آسیانگ بویوك دولتلەری بالخاصه یاپونیا بیلەن آکلاشما یاسانماقدا، فاشیست آلمانیا بیلەن یاپونیا آراسندا ساویتلەر اتفاقینا قارشی کورەش آکلاشماسی یاسالووی احتمالندان بحث ایتدی. بوندان او بزنگ تەسکەریچیلك حرکتمزنی آرتیرمامز کیره کلگی نتیجەسینی چیقاردی. اوزمان اکرام اوغلی تاشکندده ایمەس ایدی. اکرام اوغلی قایتقاچ مەن اونی بوخارینله بولغان مصاحبەمزدەن خبردار ایتدم. بوخارینغا مەن هەم اوزوم، هەم اکرام اوغلی آتندان بوکورسەتولەرینی ایشکه آشیراجاغمز حقندا سوز بیرگەن وه تطبیق ایته باشلاغانمزنی سویله گەن ایدم.

ایمدی مەن اوزومنگ زیانچیلق ایشلەریم تفصیلاتینا کیچمه کچی بولامەن. قیشلاق خوجالغندا بزنگ زیانچیلق ایشمز باشلیچا ایکین آلماشترو مسئلەسینی قاریشتریب یوباروداان عبارت ایدی. بونی بز برنچی وه ایکنچی بیش یللق دورەسنده ایشکه آشیردیق. بزنگ زیانچیلق ایشلەریمزنگ بریسی توخوم حاضرلاش پلانینی بوزوش ایدی، که بونیدا بز تطبیق ایتدیك. وظیفەلەریمزدەن بری‌ده تورلو یوللارله خلق کتلەسینگ ناراضیلیغینی اولغایتماق ایدی. بز مال سانینی آزالتودا مهم گنه ضربه یتکیزه بیلدیك. شو یرده بر مثال کیتریب اوتمه کچی بولامەن. فرقه وه حکومتنگ قراری بویونچا ۱۹۳٦نچی یبلی بز قولخوزچیلارغا ۱۳۰ مبگ قادار بوزاق، قوی وه باشقا جنس حیوان بیرمەلی ایدیك. فقط ۱۹۳٦نچی یبلنگ سوڭ یارمیسی وه ۱۹۳۷نچی یبلنگ ایلك یارمیسی ساناقلاری

کورسه‌ته‌در، که بو بیریلگه‌ن —۱۳۰میگ باش مالدان—۳۰ - ۴۰میگ گنه قالمشدر. مه‌ن بو یرده یاش حیواندان («تولو»دان) بحث ایته مه‌ن قالغانی قایدا کیتدی؟ برنچیده‌ن بو مالنگ برقسمی دهقانلارغا هیچ ایریشمه‌دی ده. رایون وه دائره‌له‌رده اوتورغان بزنگ کشیله‌ریمز بو قوی، بوزاقلارنی أوز آرا بولوشوب آلیب، سوگرادان سویوب‌ساتدیلار. ایکنچیده‌ن قولخوزلاردا یاش حیوانتی ساقلاو چاره‌له‌ری کورولمه‌گه‌ن ایدی.

ایپه‌کچیلك ایشنده بز شوندای زیانچیلق تدبیرینی ایشکه آشیردیق: ۱۹۲۸نچی یلی ۷-۸ میگ تون خام ایپه‌ك آلغان بولساق، حاضر ۱۰-۱۲ میگ تونغا چیقدی. فقط أوزبیکستاندا موجود شرائط أوستنده‌ن قیلنغان حسابغا کوره بو ۲۲-۲۳ میگ تونغا کوته‌ریله آلاجاقدی. بزنگ تدبیر ایشکه آشیریلماغان بولسایدی، بو درجه‌گه ایریشو ده ممکن بولغان بولور ایدی. محکمه‌گه معلومدر، که قیشلاق خوجالیغی مه‌خانیزه ایتیلمه‌کده‌در، یعنی تراقتور وه باشقا ماکینه‌له‌ر ایله ایش یوروتو تطبیق ایتیلمه‌کده‌در. بزده ایسه سوغاریش اوچون کیچیریلگه‌ن آریقلار یرنی کیچیك پارچالارغا بولوب قویغان. أوزبیکستاندا قراغنا توت ایکیلمه‌گه‌ن آریق یوقدر. بو ایسه ایپه‌ك قورتینگ ییمیدر. بز «مه‌نه شو مه‌خانیزه‌له‌شترو اوچون بویوك یر پارچالاری کیره‌ك، بونگ اوچون ده توت آغاچلاری مانعلق ایته‌در» دیگه‌ن بهانه بیله‌ن توت آغاچلارینگ ۱۰ پروسه‌نتینی ییقب یوباردیق. بونگله ایپه‌کچیلکنگ کیگه‌یو زمینینی، بیتر گه‌ن بولدوق. توتلارنی کیسو یارامایدر دیگه‌ن کشیله‌رنی بز «سه‌ن مه‌خانیزه‌له‌شتروگه قارشیسگ، سه‌ن فرقه سیاستنه قارشیسگ، دیمه‌ك سه‌ن آپپورتونیستسگ، سه‌نی اوروش کیره‌ك» دیب اوردوق. مه‌ن ایکین آلماشترودا مهم سانالغان کولتورله‌رنگ بری، پاختانگ یولداشی یونغوچقا حقندا سویله‌بده اوتورمایمه‌ن. زیانچیلقله یونغوچقا دیه‌رلك بوتونله‌ی بتیریلگه‌ن ایدی. او فرقه مرکزینگ قامچیسی آستندا سوك ایکی یل ایچنده قایتادان تورغوزولا باشلادی. سوك وقتلاردا دیه‌رلك هر هافتا استالین

امضاسیله «نیچین یونغوچقا ایکمه‌یسز؟»، «نیچین یونغوچقا ایکینی آرقادا قالادر؟» کبی مضمونله‌رده تیلگراملار آلب تورار ایدیك. یالغز شو تضییق آستندا بز یونغوچقا ایکینی وضعیتینی توزاتوغا باشلادیق. مه‌ن بوندان باشقا دا قیشلاق خوجالیغی ساحه‌سندا اوتکه‌زیلگه‌ن برقانچا زیانچیلق اورونوشلاریمزدان بحث ایتب ده اوتورمایمه‌ن.

مه‌ن سوغاریش مسئله‌سنده ایشله‌نگه‌ن ایکی آلدامچیلق ایشنده‌ن بحث ایتونی اونوتدم. بریسی راوات خواجه سوغاریش دائره‌سنده، زرفشان نهرینگ سووینی سوغاریش اوچون آیرماق أوزره ساویت حکومتی طرفدان ایشله‌نگه‌ن بویوك توغاندا ایدی. ۱۹۳۶نچی یلی بزنگ تشکیلات اعضاسندان خالباتر اوغلی طرفدان بو توغانتی بوزوش تشبثی حاضرلاندی. او بو تشبثینی ایشکه آشیرا آلمادی. چونکه او وه اونگ یارده‌مچیله‌ری سو ایشله‌ری قومیسارلیغی أداره‌سی طرفدان توتولدیلار. ایکنچی شوندای مسئله فه‌رغانه‌ده حاضرلاندی. بو دا بوتون فه‌رغانه ایکین یرینگ یارمیسینی آداره ایته‌تورغان بویوك سو بولو یرنده‌ایدی. بزنگ تشکیلات اعضاسندان سانالغان أوزبیك سو خوجالیغی أداره‌سی باشلوغی رحمان اوغلی طرفدان قسماً ایشکه آشیریلغان بو اورونوش دا تمامیله تطبیق ایتیله آلمای قالدی.

صنایع ساحه‌سینا کیلگه‌نده «چیرچیق قورولوش»داغی زیانچیلقنی بیله‌مه‌ن. بو قورولوشنگ باشلیغی (Розит) روزیت ایدی. او أوزی ایسکیده‌ن بیری ساغچیلاردان ایدی. روزیت‌نگ بو یرده زیانچیلق ایشله‌مه‌کده بولغانلیغی مه‌نگه، اکرام اوغلی وه باشقا تشکیلاتمز کشیله‌رینه معلوم ایدی. مه‌نم آگلادیغمچا زیانچیلق اوچ نه‌رسه‌ده ایشله‌نمه‌کده‌ایدی: برنچیده‌ن قورولوشنگ مصارفینی آشیرماق، ایکنچیده‌ن قیمت وه ییتمسز ماته‌ریاللارنی اهمیتسز بنالارغا صرف ایتو (مثلا تاشکندده یاخشی اوی غشتده‌ن، ایکنچی درجه‌لی اوی ده گووه‌له‌ده‌ن سالندیغینی هه‌رکیم بیله‌در. «چیرچیق قورولوشندا» ایسه بر قاتلی کیچیك بنالار تیمر - به‌تون [تیمر وه چیمه‌نتو] ایله سالندی وه حالانکه ئه‌له‌کتریك استاسیونی اوچون

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

تیمر وه چیمه‌تو تاپیلمای تورار ایدی.) نهایت «چیرچیق قورولوش»داغی
زیانچیلقنگ أیگ مهمی ساویت حکومتینه بیریلگه‌ن کشیله‌رنگ بو دائره-
ده‌ن قوویلولاری ایدی. زیلبه‌رشتاین ایله بولغان حادثه حقندا وقتندا
ساویت مطبوعاتی یازغان ایدی. بو دا توغرودان توغرو زیانچیلققا باغلی
بر ایش ایدی.

ویشینسکی— بو قاندای حادثه ایدی وه بو ایشکه قالای باغلانیشلی ایدی ؟

ف. خواجه— زیلبه‌رشتاین غایتده ایشلی وه حکومتکه صادق بر مهندس
خاتون ایدی. او چیرچیق توغانینی سالماقدا ایدی. زیلبه‌رشتاین فعال
وه صمیمی ایش یوروتمه‌کده بولغان مهندسله‌ر غروپندان ایدی. روزیت
ایسه تورلو ساخته‌کارلکله‌رله اونی قورولوشدان قووب چیقاردی.

ویشینسکی— سز وضعیتده‌ن خبردارمی ایدیگز ؟

ف. خواجه— طبیعی. بز اعتراض ایتمه‌دیك.

ویشینسکی— روزیت‌نگ زیانچیلق ایشله‌گه‌نینی سز بیله‌رمی ایدیگز ؟

ف. خواجه— البته.

ویشینسکی— اونی یاشیردیگزمی ؟

ف. خواجه— ئه‌وه‌ت، یاشیردیق. مه‌نه دیه‌رلك بوتون فه‌رغانه صنایعینی
ایلیکتریکله‌شترو قوتی بیره‌تورغان ٤٨—٥٠ میگ کیلوواتلق بویوك
قووه‌سای ایلیکتریق‌استاسیونی. بو قورولوش اولدوقچا اوزون تار-
تیلدی، بو دا تصافی ایمه‌س ایدی. بوخارا، سمرقند وه باشقا برقاتار
یرله‌رده ده شوندای زیانچیلقلار ایشله‌ندی.

ویشینسکی— خیلقووسکی چیمه‌تو زاوودی ؟

ف. خواجه— اوزمان زاوودنی گویا تعمیر اوچون کیره‌کمش دیب
توختاتب قویدق. وه حالانکه بو ایشنی ایکی-اوچ ییل سوگراغا قالدیرو
دا ممکن ایدی. سوغاریش ایشی چیمه‌توسز قالدی. چیمه‌تونی «نوو-
روسیسك» شهریده‌ن کیتریش کیره‌ك بولدی.

ویشینسکی— سوگرا کوکورت معدن اوچاقلاری ؟

ف. خواجه— کوکورت معدن اوچاغی أوز أوزنده‌ن ایشده‌ن چیقمادی.

پیه‌تاکوف طرفدان مخصوص یوباریلغان ایسکی تروتسکیچی نه‌وسکی
طرفدان حاضرلانغان یالغین وه پاتلاییش یوزنده‌ن ایشده‌ن چیقدی.
نه‌وسکی‌نی درحال حبس ایتش کیره‌ك ایدی. بونگ یرینه اونی حمایه-
سنه آلووینی امید ایتدیکمز موسقوا بیله‌ن یازیشما یوروتدوك. بوگا
رغماً نه‌وسکی نهایت حبس ایتیلدی.

مه‌ن ایمدی برآز اعمار مسئله‌سی اوستنده توختاماقچی بولامه‌ن.
اوزبیکستاندا اعمار مسئله‌سی سرعتینگ سوستلکی او یرده چیمه‌تو،
تیمیر وه اورمان کبی اعمار ماته‌ریاللارینگ آزلیغی بیله‌ن ایضاح ایتیله‌در.
حقیقتده ایسه اعمار ایشی قصداً بوزولغان. مه‌نه مثال اوچون مکتب بناسی
سالونی آلایلق. بو باشلیچا غشت‌گنه طلب ایته‌در. أوزبیکستاننگ هه‌ر
یرنده میلیاردلارچا غشت حاضرلاماق ممکن. بوگا رغماً اعمار زمان-
لارندا غشت تاپیلماسلیغی بزده بر قاعده شکلینی آلغان ایدی.

ویشینسکی— نیچین ؟

ف. خواجه— چونکه غشت حاضرلاو ایشی تسه‌خه‌ر(سابق أوزبیکستان
فرقه مرکز قومیته‌سینگ ۲نچی کاتبی) طرفدان أداره ایتیله‌تورغان
تروتسکیچیله‌ر تشکیلاتینا باغلی رحمان قولندا ایدی. خسته‌خانه وه باشقا
شونگ کبی معارف وه مدنیت مؤسسه‌له‌ری مسئله‌سنده ده عینی حال حاکم
ایدی. بز مکتبله‌ر أداره‌سینی ده أوز قولومزغا توشوروب آلغان ایدیك.
بورژوآ ملتچی قادرولار حاضرلار وه بونلار واسطه‌سیله مکتب وه
دارالفنونلارنی قولغا توشوروب آلار ایدیك.

اوزبیکستاندا عصیانچی غروپلاری تشکیل ایتو حقنداغی تاپشو-
روقنی ایشکه آشیرو مسئله‌سینه کیلگه‌نده بز توغرودان توغرو أوزیمز
بو ایشکه توتونوغا قورقدق. چونکه بوندای ایشنگ هیدی تیزره‌ك تویو-
لوب قالا آلاجاقدی. بو حقدا اکرام اوغلی بیله‌ن مذاکره ایتکه‌نده‌ن
سوڭ بز رایون فرقه قومیته‌له‌ری کاتبی، اجرائیه قومیته‌سی رئیسی کبی
اورونلاردا بولونغان کشیله‌ریمزگه آغزاکی بویروق بیردیك. کینگ
مقیاسداغی عصیانچیلق حرکاتنه کیچو اوچون کیره‌کلی نیگیز قادرونی

حاضر لاش بونلارغا تاپشیریلدی. ایکنچی تعلیمات—قیشلاق، آوولاردا ۱۹۲۳/۱۹۲۲نچی ییللاردا تسلیم بولوب عفو ایتیلگەن باسماچیلاردان مخصوص دستەلەر توزو ایدی. بو تعلیمات محللەردە ایشکە آشیریلدی، یعنی کیرەکلی آداملار توپلانیب، غروپلار توزولدی.

تەررور مسئلەسینە کیلگەندە مەن بو حقدا ایکی کشیدەن باشقا هیچ کیمگە سویلەمەدم. بو مسئلەنی أوزومدەن باشقا اکرام اوغلی بیلدیکی کبی اکرام اوغلی بیلەن کوروشوب آگلاشقاندان سوڭ تەررور غروپی توزونی حوالە ایتدیکم شیرمحمد اوغلی غنا بیلەر ایدی.

ویشینسکی— بو سزنگ مشترك نامزدیگزمی ایدی؟

ف. خواجە— بو بزنگ مشترك نامزدیمز ایدی.

ویشینسکی— عیبلی اکرام اوغلی، شیرمحمد اوغلی حقندا فیض‌الله توغرو سویلەیدیمی؟

اکرام اوغلی— شیرمحمد اوغلینگ نامزدلگی مذاکرە ایتیلگەن ایدی.

ویشینسکی— نیمە اوچون؟

اکرام اوغلی— اوگا تەررور مسئلەسندە وظیفە تاپشیریلغان ایدی.

ف. خواجە— نهایت سوڭ مادە—اینگلتەرە بیلەن باغلانیش مسئلەسی. مەنگە شخصاً اینگلتەرە بیلەن باغلانیش یاراتو ممکن بولماغان ایدی. بو باغلانیش اوچون واسطە قیدیریش کیرەك ایدی. مەن بو کشیلەرنی تاجیکستاندا تاپا بیلدم.

ویشینسکی— باسماچیلار آرقالی‌می؟

ف. خواجە— قورباشیلار آرقالی. بو قورباشی حقیقی مفهومدە باسماچیلار باشلوغی بولغان بولسا، اونگ اینگلیزلەر بیلەن باغلانیشسز بولووی احتمالی یوقدر. چونکە باسماچیلق اینگلیزلەرنگ قاتناشی بیلەن تشکیل ایتیلگەن ایدی.

ویشینسکی— سز نسلیگز اعتباریلە قاندای اجتماعی طبقەغا منسوبسگز؟

ف. خواجە— مەن بای بر عائلەدەنمەن.

ویشینسکی— آتاگز کیم ایدی؟

ف. خواجە— سوداگر ایدی.

ویشینسکی— ییریك سوداگرمی یوقسا کیچیك سوداگرمی ایدی؟

ف. خواجە— ییریك سوداگرلەردەن ایدی، قاراکول بیلەن تجارت ایتەر ایدی. آتام ۱۹۱۲ دە أولدی.

ویشینسکی— سزنگ ماضیگز وە اجتماعی وضعیتگز اعتباریلە بورژوآ دائرەلەریلە باغلانشیگز بارمیدی؟

ف. خواجە— ئەوەت.

ویشینسکی— أوزبیکستاندا زیانچیلق تشکیلاتینی باشلاب یورگەن چاغلاریگزدا قای وقتدان آلیب قاراکولچیك ایشندە زیانچیلقلە مشغول بولدیگز؟

ف. خواجە— بو ساحەدە توغرودان توغرو زیانچیلق ایتمەدم. فقط ۱۹۳۱نچی ییلی عصمت اوغلی اسملی بریسی طرفندان قولخوزلاردا قاراکول سورولەرندە قضا یاراتیلغان ایدی.

ویشینسکی— زیانچیلق بولغان ایدیمی؟

ف. خواجە— ئەوەت.

ویشینسکی— اونی سزمی یوروتکەن ایدیگز؟

ف. خواجە— ئەوەت.

ویشینسکی— انقلابغا چاقلی سز قاندای تشکیلاتغا منسوب ایدیگز؟

ف. خواجە— مەنم منسوب بولوندیغم تشکیلات—مشروطیتلی سلطنت طرفداری بوخارا لیبەراللاری فرقەسی ایدی.

ویشینسکی— قادەت فرقەسیمی؟

ف. خواجە— ئەوەت. ۱۹۱۷نچی ییلی مەن بو فرقەدان آیریلیب عینی ییلی پروغرامینی‌دا نشر ایتدیگمز «یاش بوخارالیلار» فرقەسی مؤسسلەرندەن بری بولدم. بزم مقصدیمز بوخارانگ بورژوآ ملتچیلك یولندا انکشاف وە ترقیسی ایدی.

ویشینسکی— سوگرادان بر دها ملتچیلەرگە قوشولوب کیتدیگزمی؟

ف. خواجە— مەن حکومت باشینا کیچیب آلغاندان سوڭ بردها ملتچیلەرگە قوشولوب کیتدم.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

ويشينسكى— اوزماندان بيرى شو يولدا قالديگزمى ؟
ف. خواجه— اوزماندان بيرى شو يولنى يوروتدم.
ويشينسكى— وه بوخارين سزگه ياردەم ايتديمى ؟
ف. خواجه— مەن ده بونى ايتمەكچى بولامەن. مەن أوز فعاليتمنى ملتچيلكله باشلادم، وه بو يولدا ٤١ ياشمنگ ٢٣ ينى كيچيردم. مەن يالغز بوخارا، أوزبيكستان خلقناغنا ايمەس حتى بوتون ساويتلەر اتفاقينا خيانت ايتدم. مەن تەررور غروپلارى توزوچيلار ايچنده بولوب قالدم. مەنه شونگ اوچون ده مەن ساويت محكمەسى وه ساويت خلقى قارشيسندا جوابگرمەن. مەن بو سوگرادان قيلغان ندامتلەريمنگ اوز تقديريمگه تأثيرى بولماياجاغينى جوده ياخشى بيلەمەن؛ بونگله برابر مەندەن سوگرا كيلەرنى مەنم ايزيمله كيتمەسلككه بر تنبيه بولورمو ديگەن اوى بيلەن سويلەيمەن.

ويشينسكى— عابد سيد(*)نگ أولدرولوشى حقندا نيمه بيلەسز ؟
ف. خواجه— مەن بو حقدا ١٩٣١نچى يىلى ايشيتكەن ايديم.
ويشينسكى— او نيچين أولدورولگەن ايدى ؟
ف. خواجه— او ملتچى تشكيلات «ملى استقلال»نگ قرارى بويونچا اوز قارداشى طرفندان أولدورولگەن ايدى
ويشينسكى— اوندا كيملەر اشتراك ايتكەن ايدى ؟
ف. خواجه— اوندا اكرام اوغلى قاتناشقان ايدى.
ويشينسكى— عيبلى اكرام اوغلى، عابدسيد حقيقتاً اولدورولگەنمى ايدى ؟
اكرام اوغلى— ئەوەت، أولدورولگەن ايدى.
ويشينسكى— نيچين أولدورولگەن ايدى ؟
اكرام اوغلى— رسماً بيلديگم «ملى استقلال»چى تەسكەريچيلەر محاكمەسنده افشاآتدا بولوندى وه بو غروپنگ طلبيله أولدورولدى.
ويشينسكى— قانداى غروپ اونى أولدوردى ؟
اكرام اوغلى— «ملى استقلال» غروپى.

(*) «ياش توركستان» نگ ٧ ـ ٨ نچى سانى، ٥١ نچى صحيفەسيگه باقيلسين.

ويشينسكى— سز ده شو غروپنگ اعضاسى ايديگزمى ؟
اكرام اوغلى— اعضاسى ايدم.
ويشينسكى— قاچان بو حادثه بولغان ايدى ؟
اكرام اوغلى— ١٩٣٠نچى يىلى.
ويشينسكى— ١٩٣٠نچى يىلى سز بو غروپدا باشچيلق رولندامى ايديگز ؟
اكرام اوغلى— يوق.
ويشينسكى— كيم أونى اداره ايتەر ايدى ؟
اكرام اوغلى— رئيس عبدالله كريم اوغلى(*) ايدى. اوزمان بزنگ برگنه مسئلەمز بار ايدى. او دا عالى مكتبلەرنى قولغا توشوروب آلو، اونلارنى ساويت دوشمانى عنصرلارله تولدوروب قادرو حاضرلاو. مەنه بزنگ او زمانغى اساس يولومز بو ايدى.
ويشينسكى— آرادا عابد سيد أولدورولديمى ؟
اكرام اوغلى— ئەوەت.
ويشينسكى— او نيچين أولدورولدى ؟
اكرام اوغلى— بورژوآ ملتچيلەرنى افشا ايتديگى اوچون أولدورولدى.
ويشينسكى— باتو عابد سيد قاتللەرى ايچندەمى ايدى ؟
اكرام اوغلى— او أولديرودە قاتناشوچيلاردان ايدى.
ويشينسكى— او رامز بيلەن برلكده، سزنگ كشيگز بولغان باتومو ؟
اكرام اوغلى— ئەوەت.
ويشينسكى— ديمەك عابد سيدنى سزنگ كشيگز باتو أولدوردى ؟
اكرام اوغلى— ئەوەت... («ايزوەستيا» ١٩٣٨. ٣. ٥).

*

اكمل اكرامنگ سوراليشى

٥نچى مارت كيچكى مجلسده عيبليلەردەن اكمل اكرام سوراقغا تارتيلادر.

(*) عبدالله كريم اوغلى أوزبيكستان حكومتى رئيسىنگ اورونباسارى بولوب يوروب، فيض‌الله خواجه توشورولگەندەن سوگ، اونگ اورنيغا تعين ايتليب ده برنيچه كون سوگ قوولغان ايدى.

محكمه رئيسى اولريخ— عيبلى اكرامنى چاقيريب سز استنطاق زمانى قيلغان اعترافلاريڭزنى تأيد ايتەسزمى ؟ ديدر.

اكمل اكرام—بوتونيسينى تولوقچا تصديق ايتەمەن.

محكمه رئيسى—ساويت عليهدارى فعاليتڭزنى قيسقاچا آڭلاتيڭ.

اكمل اكرام—١٩١٨نچى يىلى سەنتابرندا ياق ملى روحداغى آچيق ياشلار تشكيلاتينا كيرگەن بولسام دا اصل ساويت عليهدارى فعاليتيگه كيچووم ١٩٢٨نچى ييلدر. ١٩١٩نچى ييلنىڭ آپريل وه يا ماى آييغا چاقلى مەن يوقاريدا آتالغان ياشلار تشكيلاتينىڭ اعضاسى بولدم. تروتسكيچيلك مخالفتنه مەن ١٩٢٣نچى يىلى قوشولدم.

١٩٢٨نچى يىلى مەن «ملى استقلال» آتلى ملتچى—تيسكەريچى تشكيلاتنىڭ باشلوقلاريندان برى بولوب قالدم. بو ايسه ملى فاشيستلەر تشكيلاتى ديمەك ايدى. بو اسمدەن تشكيلات مقصدينىڭ «ملى استقلال» بولغانلغى كورونوب تورويدور. بورژوآ مفهومندەگى استقلال اوچون كورەشديك. بز او زمان بويوك مقياسداغى فعاليتكه كيچه آلماديق. كوچ يپلاماق، قادرو حاضرلاماق لازم ايدى. شو مقصدله بز عالى مكتبلەرگه كيلەجەكدە صداقتله خدمت ايتوگه يارارلق كشيلەرنى قبول ايتديك، يعنى اونلارنى ساويت دوشمانى عنصرلاردان سايلاديق. بو قادرونى حاضرلاب اونىڭ واسطەسيله ساويت حكومتى وەفرقه آپاراتينى قولغا توشوروب آلونى اويلاديق وه فرصتى كيلگەندە اونڭله تيسكەريچيلك انقلابى ياسا- ماقچى ايديك. بو ملى عكسالانقلابچى تشكيلات قادرولارى آرتديقچا ساويت حكومتنه قارشى كورەش اوچون يەگى بهانه وه زمينلەر ده چيقماقدا ايدى.

١٩٣٠نچى يىلى عابد سيد بو ملى تشكيلاتغا منسوب ياشلار غروپى طرفندان أولدورولوب قويلغاندان سوڭ ٧-٨كشيلك بر غروپ حبسكه آلندى. بوندان سوڭ مەن تشكيلاتمزنى موفقيتسزلككه اوچراب قالدى ديب بيلديم ده قالغان كشيلەرنى قوروماق اوزره تدبير آلدم.

اونلارنى گناهسز ديب چيقوكولونچ بولار ايدى. اونگچون ده

مەن، عبدالله كريم، رحيمى رياكارلقله فرقه تشكيلاتلارندا بوآداملارنى عيبلەب چيقديق. بو صورتله بز قالغان قادرونى ساقلاب قالابيلديك.

فقط مەن بو قادارى بيلەن قناعتلەنمەدم. ١٩٣٢نچى يىلى بو حبس ايتيلگەن غروپدان بعضيلارينى، منان رامز، قامچيبيك، نذير اوغلى وه باشقالارنى قورتاريب آليشغا اوروندم.

قارالاوچى ويشينسكى—باتوغا قارشى نيمه وضعيت آلديڭز؟

اكرام اوغلى—عابد سيدنى أولدوروشده توغرودان توغرو قاتناشغان بو كشى حقندا تشبثده بولونمادم. كيرەكلى بولماغان بر وقتدا تەررور يولينا توشوب كيتكەنى اوچون مەن اوڭا آچولانغان ايدم. چونكه اونىڭ بو حركتى بزنىڭ تشكيلاتغا ضربه بولدى. منان رامزنى قورتاريشغا موفق بولدم.

ويشينسكى—او زمان رامزنىڭ سزنىڭ تشكيلات اعضاسى ايكەنلگى افشا ايتيلگەن ايديمى؟

اكرام اوغلى—بونى خاطرلاى آلمايمەن. قامچيبيك وه نذير اوغلى افشا ايتيلگەن ايديلەر.

ويشينسكى— بونلاردان أولدوروشده كيم قاتناشغان ايدى؟

اكرام اوغلى—مەن يالغز رسمى ماتەرياللار أوستندەن سويلەى آلامەن. مەن بو أولدوروشده قاتناشوى بولغان كشيلەردەن باتو هەم نصير سعيد اوغلينى ايسلەيمەن. قادر اوغلى صدرنىڭ ده قاتناشى بار شكللى؛ باشقا- لارينى ايسلەى آلمايمەن.

ويشينسكى—بونلار بوتونيسى شو تشكيلاتنىڭ كشيلەريمى؟

اكرام اوغلى— ئەوەت.

ويشينسكى— سز هەم اعضا بولغان تشكيلات شومو؟

اكرام اوغلى— ئەوەت.

ويشينسكى— سز، كريم اوغلى، شيرمحمد اوغلى وه باشقالار كبى سلامت قالغان تشكيلات اعضالارى بيلەن تەررور وه تاكتيك مسئلەلەرينى مذاكره ايتديڭزمى؟

اكرام اوغلى— تشكيلاتنىڭ تارقاليب، بوزولوب باراياتقانينى كورونچه .

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

مەن كريم اوغلى، شيرمحمد اوغليلارىنى چاقريب كوچ توپلاو وە قطعى فعاليتكە كيچو كيرەكلگىنى سويلەدم. بو مناسبتلە تەررور مسئلەسىنى دە سويلەشيب تەروورنىڭ ايمديلك بزگە هيچ بر فائدە كيترمەسلكى قرارىنى بيرديك.

ويشينسكى—ايمديلك گنە فائدە بيرمەيدر؟

اكرام اوغلى—او زمان تەررورلە مشغول بولماسلقغا قوت توپلاشغا وە ايضاح ايتديگم پروغرامدان چيقماسلققا قرار بيرديك.

ويشينسكى—پرينسيپ باقيمندانمى، يوقسا صرف تاكتيك باقيمندانغنامى تەررورلە مشغول بولماديڭز؟

اكرام اوغلى—هەم پرينسيپ هەم تاكتيك باقيمندان. تەررور فائدە كيترمەديكى كبى هدفگە ايريشوگە مانع بولادر.

ويشينسكى— قايسى هدفگە؟

اكرام اوغلى— بريسينى أولدورسەڭ، كوچلو ساويت حكومتى بزنڭ بوتونمزنى آچيب يوبارادر.

ويشينسكى— ديمەك «تاكتيك باقيمى» ديگەنيڭز بودر؟

اكرام اوغلى— هەم پرينسيپ باقيمى.

ويشينسكى— سزنى افشا ايتمەكچى بولغان صادق ساويت وطنداشلاردان أوزيڭزنى قالاى قوروماقچى بولديڭز؟ عابد سيدنى نيچين أولدورديڭز؟

اكرام اوغلى— عابد سيد صميمى كشى ايمەس ايدى. مەن اونڭ يا قاماليب قالاجاغى وە يا قاچيب كيتەجەكى قناعتندە ايدم. او ايسكيدە باسماچيلقنى تشكيل ايتكەن كشيلەردەن ايدى.

ويشينسكى— سزنڭچە اونڭ قاماللووى مقرر ايدى، أوزيڭز ايسە قاماقدا اوتوراسز. سز بزگە اونڭ صميمى بولماغانلغندان سويلەمەڭ. او نيچين أولدورولدى؟

اكرام اوغلى— «ملى استقلال» حقندا افشا آتدە بولولغانلغى اوچون.

ويشينسكى—يعنى سزنڭ تيسكەريچى تشكيلاتيڭزنى افشا ايتكەنى اوچونمو؟

اكرام اوغلى— ئەوەت.

ويشينسكى— ديمەك او صادق بر وطنداش كبى حركت ايتدى.

اكرام اوغلى— ممكن.

ويشينسكى— قالاى بو «ممكن» گنە بولسون؟ مەنيمچە او تيسكەريچى تشكيلاتنى افشا ايتمەكلە صميميتنى كوستەردى. او بونڭ اوچوندەاولدى!

اكرام اوغلى— ئەوەت.

ويشينسكى— او ساويت حكومتى اوچون أولمەديمى؟

اكرام اوغلى— ئەوەت.

ويشينسكى— بو صورتدە سز قالاى اونڭ صميمى كشى بولماغانلغى حقندا سويلەى آلاسز؟ سز مسئلەنى تشكيلاتيڭزنڭ آچيليب قالووينا قارشى قالاى كورەشو باقيمندان قوييوب محاكمە ايتديڭز وە بو استقامتدە اقاى تورلو قرار بيرديڭز؟

اكرام اوغلى— بز بو مسئلەنى مذاكرە ايتديك وە بونداى كشيلەرنى ايشدەن قووماق يولىلە اونلارنڭ مانع بولووينى بيترمەكچى بولدوق.

ويشينسكى— ديمەك بونداى كشيلەرنى ساويت دوشمانى حتى ملتچى ديب عيبلەب قووماق، خلاصەسى هەر تورلو پرووا قاسيون وسائطندان فائدەلانماقچى بولديڭز. توغرومو؟

اكرام اوغلى— توغرو.

ويشينسكى— بو صميمى بر حركتمى؟

اكرام اوغلى— يوق.

ويشينسكى— مەنە شونگلە غير صميميتدەن بحث ايتديگڭز عابد سيد حقندا شونى ايسلەتب اوتمەكچى بولا مەن. حقيقتدە سز بو مانەوورە ايلە أوزيڭزنڭ حقيقى يوزيڭزنى ياشيرماقچى بولديڭز. بو دا سزنڭ تاكتيكيڭز ايدى؟

اكرام اوغلى— ئەوەت، توغرو.

ويشينسكى— سز بو پرووا قاتورلق يولينا قاچان كيچديڭز؟

اکرام اوغلی— ۱۹۳۱نچی ییلی.

ویشینسکی— بو مسئله اوستنده أوز کشیله‌ریگز بیله‌ن مصلحتله‌شدیگز،
وه بو حقدا اونلارغا تعلیمات بیردیگزمی؟

اکرام اوغلی— بو بولغان ایدی وه تعلیمات بیرگه‌ن ایدم. أوزبیکستاندا
صنفی کوره‌ش کیسکینله‌شدیکچه قولله‌کتیفله‌شتریش کبی یه‌گی مسئله‌لر
چیقدی. زه‌له‌نسکی‌نگ قولله‌کتیفله‌شتریش حقنداغی تعلیماتینی مه‌ن—
«اوزبیکستان پاختا رایونی، قیشلاق خوجالیغی رایونی، اونگچون
قولله‌کتیفله‌شتریش ایشنده شورالار اتفاقینگ آلغی رایونلاردان آرقادا
قالمایمز» دیگه‌ن شکلگه آیلانتردم. نتیجه‌ده بر قاتار رایونلاردا قالخوزغا
قارشی اکتله چیقیشلاری بولدی.

ویشینسکی— یعنی بو شعار پرووا‌قاسیون ایدی؟

اکرام اوغلی— ئه‌وه‌ت، بو شعار پرووا‌قاسیون ایدی.

ویشینسکی— سزنگ بو پرووا‌قاسیون شعاریگزدان نتیجه‌ده نیمه چیقدی؟

اکرام اوغلی— بو دهقانلارغا ضربه بولغانی کبی قولله‌کتیفله‌شتروگه ده
ضربه ایدی وه دهقان خوجالیغینی قولاتدی.

ویشینسکی— دهقان خوجالیغی سوگرادان توزالدیمی؟

اکرام اوغلی— ئه‌وه‌ت، توزالدی.

ویشینسکی— سزنگ بو اویونیگز آچیلدیمی؟

اکرام اوغلی— اویونغا یول بیریلمه‌دی.

ویشینسکی— «یوروتوغا یول بیریلمه‌دی» —دیمه‌ك، اویون آچیلیب
قالغان ایدی؟

اکرام اوغلی— ایکین آلماشینووی ترتیبینی بوزو اوچون بز بوتون سو-
غاریلغان یرنگ پاختاغا بیریلووی امرینی چیقاردیق. بونگله حیوان
یم‌چوپسز قالدی. دهقانغا اوز تورموشی‌اوچون کیره‌کلی دان وه قاوون-
تارروز، سوغان‌سبزی کبی مهم باغچا اوسوملکله‌ری ایکوگه اذن بیرمه-
دیك. بونلارنگ بوتونیسی دهقاننگ ناراضیلیغینا سبب بولدی.

ویشینسکی— بو ناراضیلقنی سز قالای استفاده ایتدیگز؟

اکرام اوغلی— بو ناراضیلق أوسوب بارا آلمادی. بز بو ایشنی بر ییل
تطبیق ایتدیك؛ ایکنچی یلی ایسه فرقه وه ساویت حکومتی بزنگ
باشیمزغا اوروب بو جهتنی توزاتدی. ایمدی مه‌ن بزنگ ملی تشکیلاتنگ
ساغلار مرکزی بیله‌ن باغلانیشندان بحث ایتمه‌کچی بولامه‌ن. مه‌نی تا
۱۹۳۱نچی یلی ساغلار اوزله‌رینه تارتماقچی بولغانلار ایدی. بونگچون
مه‌نی ایکی دفعه آ. پ. سمیرنوف توراتورغان جایغا چاقیردیلار.

ویشینسکی— برنچی دفعه‌سندا سزنی کیم چاقردی؟

اکرام اوغلی— غالبا برنچی دفعه سمیرنوف چاقیرغان ایدی، آنیغینی
آیتا آلمایمه‌ن. مه‌ن زه‌له‌نسکی‌گه باردم. او مه‌نی سمیرنوف یانینا ایلتدی.
ایکنچی دفعه‌سندا آنتیپوف چاقیردی. بو دفعه مه‌نی قازانا آلمادیلار. بو-
نگله بلوق(برلك)دا توزولمای قالدی. مه‌ن ساغلار بیله‌ن تیسکه‌ریچیلك،
توغرودان توغرو، باغلانیشمنی۱۹۳۳نچی یلی تاشکندده باشلادم. بوخارین
اورتا-آسیاغا استراحتغا کیلدی. او زمانغاچا مه‌نم اونگله دوستلق مناسباتم
یوق ایدی. او مه‌نم اویمغا توشوب ۷ - ۸ کون مه‌نده قوندی. بز برابر
آوغا چیقدیق، صیفیه‌گه کیتدیك. همیشه برابر بولدوق. بوخارین
قوقولله‌کتیفله‌شترووده‌ن سوز آچیب أوزینگ ایسکی معلوم دهقاننگ
«سوغوشچی - فه‌ئودالارچا استثماری» حقنداغی ته‌زله‌رینه کیتردی،

ویشینسکی— ۱۹۳۳نچی یلیمی؟

اکرام اوغلی— ئه‌وه‌ت. بوخارین قالخوزلارنی ایسکیده‌گی دهقانلارنی
تیکینگه مجبوری ایشله‌ته‌تورغان آلپاوت خوجالقلاریغا اوخشاتدی. بوندان
سوگرا بوخارین فرقه وه ساویت حکومتینگ یاگلیش یولدا یوردوکله-
رینی، صناعتلاشترونگ کیره‌کسزلگینی، حتی اونگ مملکتنی فلاکتکه
سوروکله‌مه‌کده بولغانلیغینی سویله‌دی. بونلارله برقاتارداله‌نین‌نگ آلدینغی
پرولیتار صنفی یارده‌می بیله‌ن آرقادا قالغان خلقلارنگ قاپیتالیزم دورینی
آتلاب سوسیالیزمگه کیچیب کیته بیلورله‌ری حقنداغی ته‌زله‌رینه ایناناما-
دیغینی آگلاتدی. بوخارین اورتا-آسیا جمهوریتله‌ری اوچون ده له‌نین
نظریه‌سینگ قبولی ممکن بولماغانلیغینی وه عکسنچه نورمال یول بیله‌ن

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

قاپیتالیزم پایەسینی کیچو اکیره کلگینی سویلەدی.

ویشینسکی—یعنی او أوزبیکستاندا قاپیتالیزمنی تورغوزوشنی تکلیف ایتدیمی ؟

اکرام اوغلی— ئەوەت، مەن اونگله موافق قالدم. او مەنی قازانغان بوندی. بو وقت بوخارین مەندەن «راضیمیسنگ ؟» راضی بولساڭ «بزیمله برابر حرکت ایتەسگمی ؟» دیب سورادی. مەن دە «راضیمەن، برابر حرکت ایتەمەن» دیدم. مەن شو ییردە گنه اوگا اوزمنگ بوکون گنه باشلاغان تیسکەریچی بولماسدان، تیسکەریچی تشکیلاتدا باشچیلق ایتب کیلگەنمنی آگلاتدم. اوز تشکیلاتم حقندا حکایه ایتدم وە برابر حرکت ایتو حقندا سیاسی چیزیغمزنگ برلگی تشکیلاتچا دا عینی شکلدە برلك یاراتو کیره کلکی اوستندە آگلاشدیق. اوزمان او بزیم آگلاشمامزنی غایه وە برلەشیك مسئلەمزنی ییشه بیلو اوچون فرقه وەساویت حکومتی باشچیلیغینی قولاتیب، اوزیمز ایش باشینا کیچو کیرەك— دیگەن شکلدە تعریف ایتدی.

ویشینسکی— یعنی ؟

اکرام اوغلی— قاپیتالیزمنگ یەگیدەن قورولووی اوچون.

ویشینسکی— بوتون ساویت اتفاقدامی ؟

اکرام اوغلی— ئەوەت، یالغز أوزبیکستاندا ایمەس، بوتون ساویتلەر اتفاقندا. او زمان او «تاکتیکگز قالایدر ؟» دیب سورادی. مەن کوچ توپلاماق وە تیسکەریچی أوزگەریش یاساماق؛ نهائی غایەدە أوزبیکستانی ساویتلەر اتفاقندان آیریب آلو بولغانینی سویلەدم. او «وسائطگز ییتیمسز، مەیدە-چویدەدر، سز ساویت حکومتینگ آغیرلقغا اوچرادیغی برزمانی کوتوب تورماقچی، اوزمان حرکته کیچمەکچی بولاسز. یوق، ایمدیدەن حرکته کیچمەك یاخشی. بز أوزبیکستانی آیریب آلو حقنداغی اورونوشگزنی توغرو تاپامز، ساغلارنگ بو مسئله أوستندە اوقراینا وە باشقا جمهوریتلەر ملتچیلەریله دە آگلاشماسی بار» دیدی. بویلەلکله سیاسی جهتدەن بوتونلەی آگلاشقان بولدوق. اوندان سوڭ بوخارین بزگه بر-قانچا وظیفەلەر تاپشیردی. برنچی مسئله—زیانچیلق، ایکنچی مسئله—موشتومزورلار قوزغالانی ایدی. او بو ایکی مسئلەنی بر بریله باغلادی

وە قوراللی کورەشسز غایەگە ایریشیب بولماسلیغینی آگلاتدی. او موشتومزورلارنی تشکیل ایتو، دینی تعصبدان فائدالانو، روحانیلارنی ایشکه قاتیشترو یولیله قوزغالان تشکیلاتی یاراتو کیره کلگینی آلغا سوردی. اونگ زیانچیلق حقنداغی کورسەتولەری باشدا مەنگه کوب آگلاشیلنقراماغان ایدی. مەن بز—باشچیلار أوزیمز زیانچیلق ایشلەی باشلاساق، ایرتەگە خلق «أوزیگز أوتورڭ»(؟) دیب قالیر دیب خوف ایتکەنمنی آگلاتدم. بوخارین بوگا «سز قیزیق کشیلەر، تعلیمات ایشیگز حقندا خلق نیمه سویلەر دیب اویلاب توراسز. هەر سفر بوندای حادثه چیققاندا بونی خلقغا ساویت حکومتی چیزیغی دیب کورسەتەسز، بو صورتله ساویت حکومتی عیبلی بولوب قالادر. بو ایسه خلقنی ساویت حکومتندەن اوزاقلاشتروغا یاردەم ایتەدر» دیگەن جوابنی بیردی.

مەن بوخارین مصلحتینی قبول ایتدم. سوگرا او ساغلار پروغرامندا تەررور مسئلەسی دە بارلیغینی آگلاتدی. او یاشیرین آلداتو، یاگلتو حرکتلەرینگ دە کیرەك بولووین سویلەدی. مەنه اونگ اوزمان قویدیغی مسئلەلەر. مەن موافقت ایتدم وە حرکتکه کیچەمز دیدم. اولچه مەن پروغرام مسئلەلەرینی ساناب چیقب سوگرا حرکتمزگه کیچەمەن.

ویشینسکی— سز بونی پروغرام مسئلەسی دیب آتایسزمی ؟

اکرام اوغلی— بو بزنگ فعالیتمز اساسینی تشکیل ایتکەن پروغرامدر.

ویشینسکی— بو ١٩٣٣نچی یلی سویلەنگەنمی ایدی ؟

اکرام اوغلی— ئەوەت، آوغوست وە یا سەنتابر آیندا.

ویشینسکی— مەن بوخاریندەن سوراماق ایستەیمەن. ١٩٣٣نچی یلی اکرام اوغلی بیلەن کوروشمەگز بولغانمی ایدی ؟

بوخارین— بولغان ایدی. ١٩٣٣نچی یلی برنیچه کون اونگ اویندە قالغان ایدم.

ویشینسکی— دیمەك او توغرو حکایه ایتەدر ؟

بوخارین— جودە توغرو.

ویشینسکی— سیاسی مذاکرەلەر دە بولغانمی ایدی؟
بوخارین— بولغان ایدی.
ویشینسکی— اکرام اوغلی اونلارنی ترغرو آگلاتماقدامی؟
بوخارین— اساسده مەن ریوتین پروغرامی دائرەسنده حرکت ایتدم.
ویشینسکی— اساسدا او توغرو آگلاتادیمی؟ سز اوگا اوزگزله برابر ساویت حکومتی علیهنده ایشلەونی تکلیف ایتدیگزمی؟
بوخارین— ئەوەت.
ویشینسکی— سوگرا بوکورەشده قاندای مەتود قوللانو حقندا سویلە‌شدیگز؟
بوخارین— ریوتین پروغرامینا کیرگەن مەتود. اوندا تەررور حقندا دا اشارەلەر بار ایدی.
ویشینسکی— زیانچیلق حقندا دا اونگله سویلەشدیگزمی؟
بوخارین— یوق، سویلەمەدم.
ویشینسکی— سز باشلاب اونی اوگلار تەسکەریچی تشکیلاتینا قازان‌ماقچی بولدیگزمی؟
بوخارین— توغرو.
ویشینسکی— ساویت حکومتینه قارشی کورەشو اوچونمو؟
بوخارین— توغرو.
ویشینسکی— ریوتین پلاتفورمی ایله تانیشتردیگزمی؟
بوخارین— ئەوەت.
ویشینسکی— بو سفر زیانچیلق وه آلدامچیلق حقندا سویلەگەنلگگزنی انکار ایتەسزمی؟
بوخارین— بو برنچی سویلەشمه ایدی.
ویشینسکی— (اکرام اوغلینا قاراب) سز بوخارین‌نگ أوزیگزلەزیانچیلق حقندا سویلەشدیگینی تصدیق ایتەسزمی؟
اکرام اوغلی— بزنگ باشقا دا سویلەشمەمز بولغان ایدی، کونینی یاخشی خاطرلامایمەن، ۱۹۳۵نچی یلی ایدی. بوخارین بعضیلارنگ تأریخینی

قاریشتریب یوبارغاندان شکایت ایتدی. مەن وضعیتنی بر قادار آچیب کورسەته بیله مەن. بوکوروشمەمز (موسقوادا) زوبارەف کوچەسنده، یەگی اویلارنگ برینده، ٤نچی وەیا ٥نچی قاتدا ایدی.
ویشینسکی— عیبلی بوخارین، مەن سزدەن سورایمەن، بو حادثەنی سز ایسلەیسزمی؟
بوخارین— ئەوەت.
ویشینسکی— بو اکرام اوغلی بیلەن ۱۹۳۵ نچی یلی کوروشکەنیگز حقیقتمی؟
بوخارین— بولغان ایدی.
ویشینسکی— سزنگ ۱۹۳۳نچی یلندان سوگرا اکرام اوغلی بیلەن ساویت دوشمانی باغلانیشیگز بولغانمی؟
بوخارین— مەن اونگله ۱۹۳۳، ۱۹۳٤ دەمی، ۱۹۳۲، ۱۹۳۳ دەمی کوروشکەنمنی آنیق ایسلەی آلمایمەن.
ویشینسکی— سز اونی قازانغاندان سوك اونگله کوروشوب توردیگزمی؟
بوخارین— اوچراشدیق.
ویشینسکی— ساویت دوشمانی حرکتگز بیلەن باغلی موضوعلار اطرافندا سویلەدیگزمی؟
بوخارین— سویلەشدیم...
ویشینسکی— باش مسئله بودر. اوتوریگز؛ عیبلی اکرام اوغلی دوام ایتیگز.
اکرام اوغلی— اساس سویلەشمەمز شوندای بولغان ایدی: بوخارین نیچین بزده فیض‌الله خواجه وه اکرام اوغلی غروپی بولغانلیغینی توزغاب سز برابر حرکت ایتووگز کیرەك دیدی.
ویشینسکی— نهایت سز فیض‌الله خواجه بیلەن آگلاشدیگز، اونگله اتفاق یاسالغان بولدی؟
اکرام اوغلی— ئەوەت.
ویشینسکی— کیمگه قارشی؟
اکرام اوغلی— ساویت حکومتینه قارشی.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

ويشينسكى— فيض‌الله خواجه، بو توغرومو؟
فيض‌الله خواجه— مەن اكرام اوغلينگ ۱۹۳۳نچى يىلى بوخارين بيلەن كوروشكونچه بزده آگلاشما اساسندا حركت يوقليغى حقنداغى سوزينك توغرو بولماغانليغينى سويلەمەكچى مەن.
ويشينسكى— آگلاشما بارمى ايدى؟
فيض‌الله خواجه— بار ايدى. ۱۹۲۶-۱۹۲۷نچى يللاردا بزنگ اكرام اوغلى بيلەن برلەشكەن حركتمز يوق ايدى. لكن ۱۹۲۸نچى يلدان آليب بز برابر حركت ايتديك.
ويشينسكى— قاى مفهومده ايشلەديگز؟
فيض‌الله خواجه— زيانچيلق مفهومنده. اكرام اوغلى أوزينگ ۱۹۳۳ نچى يىلى بوخارين‌نگ تضييقى آستنداغنا آگلاشما يولينا توشوب، او زماندان آليب‌غنا مەنمله زيانچيلق ايشى يوروتكەنينى ياگليش آگلاتماقچى بولادر. او بونگله گناهنگ برقسمينى أوستندەن آتماقچى بولغانى كبى ملى تشكيلات باشچيليغينى دا كريم اوغلينا آغداريب يوبارماقچى بولادر. مەن بونى اكرام اوغلينا ياراشماس ديب بيلەمەن.
ويشينسكى— هر حالده سزنگ عكس‌الانقلابى كوچلەريگزنگ توپلانيشندا بوخارين بر درجەگه قادار رول اويناديمى؟
فيض‌الله خواجه— ئەوەت.
ويشينسكى— قانداى؟
فيض‌الله خواجه— تا ۱۹۲۸نچى يلدان آليب اكرام اوغلى بيلەن‌آرامزدا زيانچيلقدا ايش برلگى بولسا دا، أوزبيكستاندا أوز آرا تأثير مجادلەسى بو حركتمزنگ نتيجەلى بولوشيغا توسقونلق قيلدى. اونگچون اولا بوخارين، سوگرا آنتيپوف اكرام اوغلى بيلەن برلەشونى تكليف‌ايتديلەر. اونلار بزنگ برابرايشلەشيمزنى وە برابر كورەش‌يوروتوويمزنى‌سويلەديلەر.
ويشينسكى— كيمگه قارشى؟
فيض‌الله خواجه— ساويت حكومتينه، فرقەغا، فرقه باشچيلغينا قارشى.
ويشينسكى— بو توغرومو عيبلى اكرام اوغلى؟

اكرام اوغلى— توغرو.
ويشينسكى— سزنگ تەسكەريچى كوچلەرنگ برلەشوويايشنده بوخارين‌نگ كەتته رول اويناديغى حقنداغى فيض‌الله خواجه اوغلى سوزينى تصديق ايتەسزمى؟
اكرام اوغلى— طبيعى. فيض‌الله خواجه اوغلى ۱۹۲۵—۱۹۲۸نچى يللار آراسندا «زيانچيلق» بولغانينى، او زمان آداملارى بولماغانينى سويلەيدر. بزده اوزمان خلق قوميسارلارى كوبچيلكى پان توركيست وە ملتچيلەر ايدى: حديرعلى اوغلى، حاجيباى اوغلى، قوربان اوغلى وە باشقالار. بو كشيلەر بوتونيسى فيض‌الله ايله باغلى كشيلەر ايدى.
ويشينسكى— بوخارين‌نگ رولى نەدەن عبارت ايدى؟
اكرام اوغلى— بوخارين «نيچين ايكى غروپ بولديگز؟ برلەشو كيرەك» ديدى. مەن اوزمان اوگا قطعى جواب بيرمەدم. ۱۹۳٤نچى يىلى سوگندا آنتيپوف كيلدى. او ساغلار مركزى توصيەسى بويونچا ايكى غروپنگ برلەشووى، بوتون مسئلەلەر أوستنده آگلاشيب برابر چيقيش كيره‌كلگينى آگلاتدى. آنتيپوف، فيض‌الله خواجه اوغلى، مەن (اكرام اوغلى) توپلانديق. تشكيلاتلاريمزنگ برگەلەشيب حركت ايتووى أوستنده آگلاشديق.
ويشينسكى— عيبلى فيض‌الله خواجه اوغلى، باسماچى مقصوم حقندا نيمه سويلەى آلاسز؟
فيض‌الله خواجه— مقصوم انقلاب قوميتەسى رئيسى يانداغى ميليس دستەسينگ باشلوغى ايدى. ۱۹۲۱نچى يىلى بوخارادا بز اونى قورالسزلانديرغان ايديك. فقط او قاچيب كيتدى. تيزدەن توتولدى وە محاكمه ايتلدى. بو باسماچيلق طرفدارلغينا يوز بورغاندان سوڭ بولغان حادثه.
ويشينسكى— بو باسماچيلق طرفيغا يوز بوروش كيمنگ ايشى ايدى؟
فيض‌الله خواجه— بزنگ ايشيمز ايدى.
ويشينسكى—مقصوم‌نگ مسئوليتدەن قاچيب كيتووينه ياردەم ايتديگزمى؟
فيض‌الله خواجه— او عفو ايتيلگەن ايدى.

ويشينسكى— سزانور پاشا ايله كوروشديگزمى ؟
فيض‌الله خواجه— مه‌ن اونگله اوچ دفعه كوروشكه‌ن ايدم. ايكى كو-
روشمه‌مز رسمى ايدى. بر دفعه دا مه‌نم اويمده غير رسمى كوروشدوك.
ويشينسكى— بو كوروشمه‌له‌رنگ غايه‌سى نه ايدى ؟
فيض‌الله خواجه— سوك كوروشمه‌مزنگ غايه‌سى بوخارا حكومتينگ ساويتله‌ر اتفاقينا قارشى توتاجاغى خط حركت وه تاكتيك مسئله‌سى حقنداغى انور پاشا تكليفى اطرافندا مذاكره ايتمه‌ك ايدى.
ويشينسكى— سز بو كوروشمه‌له‌ريگزنى ساويت حكومتنده‌ن ياشيرديگزمى ؟
فيض‌الله خواجه— شبهه‌سز. شو نقطه‌غا بر علاوه كيريتيشكه اذن بيرينگ. زه‌له‌نسكى مه‌نى ايمه‌س، اينگليز طرفدارى محى‌الدين اوغلينى ياقلاغان ايدى، كه او بو حقدا هيچ بر سوز ده سويله‌مه‌دى.
ويشينسكى— بز حاضر سورايمز. عيبلى زه‌له‌نسكى، محى‌الدين اوغلى بيله‌ن شونداى حادثه بولغانمى ايدى ؟
زه‌له‌نسكى— مه‌ن وقت-وقت فيض‌الله خواجه اوغليغا قارشى چيقب قويمالى ايدم؛ يوقسا أوزومنى آچيب بيرگه‌ن بولور ايدم.
ويشينسكى— سز قايسى ييلى اورتا آسياغا كيتديگز ؟
زه‌له‌نسكى— ١٩٢٤نچى ييلى.
ويشينسكى— قاى وقتغاچا او ييرده قالديگز ؟
زه‌له‌نسكى— ١٩٣١نچى ييلى يانوارينا قادار.
ويشينسكى— ديمه‌ك، سز او ييرده ٧ ييل بولونديگز.
زه‌له‌نسكى— ئه‌وه‌ت.
ويشينسكى— ٧ ييل ته‌سكه‌ريچيلك وه زيانچيلق بيله‌ن مشغول بولوب اكرام اوغلى وه فيض‌الله خواجه بيله‌ن باغلانيشدا بولونديگز ؟
زه‌له‌نسكى— اكرام اوغلى ايله باغلانيشم يوق ايدى. فيض‌الله خواجه-نگ ساغچيليغينا كوز يوموب قالا بارديم. اكرام اوغلينگ ملتچى تشكيلاتلار ايله باغلانيشى مه‌نگه ١٩٢٨نچى ييلدان آليب آيدينلاشدى.
«ملى استقلال» تشكيلاتى آچيلديغى زمان مه‌ن اوزومنى قوروماق اوچون

قطعى صورتده اكرام اوغلينا قارشى چيقدم وه اونگ ايشده‌ن آلينوويني، حتى قامالوويني طلب ايتدم.
ويشينسكى— قورونو وه اوزوگزنى ساقلاب قالا بيلو واسطه‌سى‌گنه او لاراقمى ؟
زه‌له‌نسكى— ئه‌وه‌ت. «ملى استقلال» تشكيلاتى آچيلديغى زمان تشكيلات منسوبله‌رنده‌ن بعضيلارى «گه. په. ئو»دا قيلغان اعترافلارندا عملده تشكيلات باشلوغى اكرام اوغلى ايكه‌نينى آگلاتديلار.
ويشينسكى— ديمه‌ك، «ملى استقلال»چيلاردان بعضيلارينگ ديديكله-رنده‌ن سز اكرام اوغلينگ بو تشكيلات باشلوغى‌ايكه‌نينى بيله‌ر ايديگز ؟
زه‌له‌نسكى— ئه‌وه‌ت.
ويشينسكى— أوزيگزنى قوزوب قالابيلمه‌ك اوچون اكرام اوغلينگ قامالووى مسئله‌سينى قوزغاتديگزمى ؟
زه‌له‌نسكى — ئه‌وه‌ت.
ويشينسكى—حقيقتده‌اونگ ته‌سكه‌ريچيلك فعاليتنه‌قارشى كوره‌شديگزمى ؟
زه‌له‌نسكى— حقيقتده كوره‌شمه‌دم، كوره‌شه آلمادم؛ چونكه أوزوم دها اول خائن بولوب قالغان ايدم.
اكرام اوغلى— ايمدى‌دوام ايته‌ى. ساغچيلار مركزى تاپشوروغى بويونچا آنتيپوف باشچيليغى آستندا ايكى ملى تشكيلاتنگ اتفاقينى ياساديق. آنتيپوف آلمان-ياپون طرفدارليغى وه اونلارله باغلانيش مسئله‌سينى آگلاتدى. او عسكرى غروپنگ دا بارلغندان، سوغوش چيققاندا بونلار-نگ ساويتله‌ر اتفاقينا هجوم ايتوچيله‌رگه جبهه‌نى آچو حركتله‌رده بولوناجاقلارندان سويله‌دى. اوزمان او بزنگ ده فعاليتكه كيچوويمز كيره‌كلگينى سويله‌دى.
بوخارينله ايكنچى دفعه كوروشومزده آنتيپوف بيله‌ن دائمى باغلانيشنى ساقلاش كيره‌كلى ديگه‌ن قرارنى بيرديك. او مه‌نده‌ن بزنگ حركتمز حقندا سورادى. مه‌ن آز-ماز زيانچيلق حركتله‌رنده بولونديغمزنى سويله‌دم. بوخارين بونگ جوده ييتمسز بولغانينى، هيچ بر فرصتنى قاچيرماي

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

حرکتمزنی جدیلەشتریش کیره کلگینی سویلەدی.

اوچنچی کوروشمەمز کیچه فیض‌اللەنگ آگلاتدیغی اینگلتەره بیلەن باغلانیش مسئلەسینه حصرایتیلگەن ایدی. حقیقتاً فیض‌الله خواجه ۱۹۳۶نچی یلی اوقتوبرندا بوخارین‌نگ اوزیله سویلەشکەنلگینی وه اونگ آوروپا مملکتلەری، بالخاصه فاشیست دولتلەرنگ محکملەنیب کوچەیمه کده بولغانلیغی حقندا جوده نیکبین ایکەنینی آگلاتدی وه اینگلتەره گه یاناشو کیره کلگینی سویلەدی. مسئله شو درجەده بویوك وه جدی ایدی، که مەن بوحقدا ۱۹۳۶نچی یلی نویابرندا وه یا دەقابر باشندا دا بوخاریندەن سورادم. او مەنگه فیض‌اللەنگ دیدیکلەرینی تصدیق ایته تورغان جواب بیردی.

ویشینسکی— بوخارین تصدیقلاب جواب بیردیمی؟

اکرام اوغلی— ئەوەت.

ویشینسکی— او بونی قای یرده سویلەدی؟

اکرام اوغلی—۱۹۳۶نچی یلی نویابرندا وه یا دەقابر باشنداساویت‌لەر قونغرەسی وقتندا ایدی. ساویتلەر قونغرەسی زمانی مەن بوخارینی زینەده اوچراتدم، اطرافدا هیچ کیم یوق ایدی. بو حقدا سورادم. او تصدیقلاب جواب بیردی وه فکرینی شوندای خلاصه ایتدی: اگرده ایمدی سوغوش چیقماسا، هجوم بولماسا، بزنگ ایشمز بر باد. بزنگ بوتونمزنی توتوب آلارلار. سوغوش ایسه بعضی برا‌بین‌الملل مسئلەلەرده حکم رولینی اوینایتورغان اینگلتەره یوزندەن چیقا آلمای تورادر. او بر طرفغا کیچوگه قرار بیرمەگونچه هیچ نەرسه بولمایدر وه سوغوش‌دا چیقمایدر. بوخارین سوزینه دوام ایتب اینگلیزلەرنگ تورکستانغا تاتلی بر لمقه کبی کوز تیککەنلکلەری ایسکیدەن بیری معلوم. اگرده شوندای بر تکلیف بو لا قالسا (یعنی اینگلتەره گه تورکستان توصیه ایتلسه)، بلك‌ده اینگلیزلەر تیزگنه ساویت علیهدارلاری صفینا کیچیب قالارلار...

مەنه شونگ اوچون مەن فیض‌الله خواجه اینگلیز طرفدارلیغی حقندا سویله گەنده ایناغان ایدم. تەررور حقندا مەنگه آنتیپوف سویله-

گەن ایدی. او ساغچیلارنگ اولدوروشگه بیلگیلەدیگی کشی اورتا-آسیاغا ییته آلمایدی دیب ماختاندی.

ایمدی بر آز دا بزنگ تەسکەریچی ملتچی تشکیلاتنگ أوز پرو-غرامینی تطبیق وه پلانینی ایشکه آشیرو یولندا نیمەلەر ایشله گەنی حقندا سویلەشکه مساعده ایتگ. بوخارین ییتەرلك درجەده فعالیت کورسەته آلماغانلیغمز حقندا شکایت ایتکەندەن سوڭ مەن أوزوم زیانچیلق ایشلەری قیلا باشلادیم. ۱۹۳۵نچی یلی مەن، لوییموف وه فیض‌الله خواجه—لو-ییموف ایله مەنگ امضامله (غالبا فیض‌اللەنگ امضاسی یوق ایدی) ساویتلەر اتفاقی حکومتی تعلیماتینا قارشی نەم پاختا قبول ایتیش حقندا امر بیردیك. نتیجه ده ۱٤میگ تون پاختا چورودی، زیان برنیچه میلیون سومنی کیچدی.

ویشینسکی— سز بونی قصداً ایشلەدیگزمی؟

اکرام اوغلی— طبیعی. اگر ده بو تصادفی برنەرسه بولسایدی، مەن بو یرده او حقدا سویلەب ده اوتورماس ایدم. قاراکول ایشنده ده زیانچیلق بولدی. بونی أوزیمز توغرودان توغریغا ایمەس، تشکیلاتمز کشیلەری واسیطەسیله ایشلەدیك. ۱۹۳۶نچی یلی باقیمسزلق یوزندەن قاراکول قویی‌نگ جنسیتی یوزده ۲۷ (پروسەنت) کیری کیتدی. ۱۹۳۷نچی یلی پرداز زمانی کلیتلی مقداردا قاراکول تیریسی بوزولدی. بونلار بوتونیسی بزنگ تشکیلات کشیلەری طرفدان ایشلەندی ایدی (او یرده ستارخواجه اوغلی ایشلەر ایدی).

تاشکند وه بوخارا دا شهر خوجالیغی ایشلەرنده زیانچیلق ایشلەندی. تاشکندده بزنگ تشکیلات کشیسی (عبدالحی) تاجی فعالیتده ایدی. او قنالیزاسیون وه بناکارلك ایشلەرنده زیانچیلق قیلدی. مەنه بناکارلك ایشندەگی زیانچیلق مثالی: تاشکند ایسکی وه یەڭی شهر دیه ایکی قسمغا آیریلادر. ایسکی قسمدا قنالیزاسیون یوق. اونی سالیب بولمایتور-غان یر ده جوده کیلگ قویولار کوب. پوستا قومیسارلیغی بناسی سا-لینماقچی‌ایدی؛ سایلانغان یرده قویولار کوب بولغاندان‌نیگزنی ۳۰ - ٤۰

مەترو تیره کلگدەن ایشلەب چیقیش کیرەك بولدی. بوخارا شهر خوجالغندا دا شوندای زیانچیلق ایشلەنیلدی. شهر بوزولدی، اویلەر ساتیلدی. خلقدان کوچی یتمەگەن درجەدە ویرگو طلب ایتیلدی. بو آغیر ویرگونی بیره آلماغان اهالی أوینی تاشلاب کیتدی. بو اویلار کوتەریش (مزایده) گه قویولدی. رایونلارداغی اعمار ایشلەری اوچون اتفاق غیر قانونی تیکیشلەر مصارفی ٣٤ میلیون سوم بولدی.

ویشینسکی— بو آقچالارنی یرسز صرف، اسراف ایتو نتیجەسندەمی؟

اکرام اوغلی— ئەوەت. بونلار بوتونیسی (عبدالله) کریم اوغلی (*) وه فیض‌الله خواجەنک ایشلەریدر.

ویشینسکی— سزنک ده خبریکز بولغانی حالده ایشلەنگەنمی؟

اکرام اوغلی— طبیعی. اگر ده مەن ایستەسەیدم، آچیب یوبارا آلاردم. عینی جنسدەن بزنک کوز یومووبمزله ایشلەنگەن بویوك مقیاسداغی زیانچیلقدان بری ده یەگیل صنایع قومیسارلیغی مؤسساتی، پاختا وه ایپەك زوودلارندا بولدی. مثلا نامانگاندا ایپەك فابریقاسی قورا باشلادیق. بر یاریم-ایکی میلیون سوم صرف ایتدیك. یلنک اورتاسندا ایشنی توقتاتیب قویوش کیرەك دیدیلەر. مەن حیرت ایتدم، چونکه بو ایشنک تەخنیکەسینی بیلمەس ایدم. ایشنی توقتاتیب قویوشنک اوزی یاریم میلیون طلب ایتەدی دیدیلەر. قومیسارلق دا بو مبلغنی بیردی.

بوخاراداغی پاختا زاوودی سالینیشندا ٥ میلیون سوم صرف ایتدیك. زاوود حاضر بولدی. فقط ماکینەلەر ده کیتریلگەنی حالده ایشکه باشلای آلمایدی. چونکه پرەس ماکینەسی یوق.

ویشینسکی— پرەس ماکینەسی نه قادار توراد‌ر؟

اکرام اوغلی— غالبا ١٠٠- ٢٠٠مینک سوم. حتی ایشچی وه خدمتچیلەر اوچون اویلار دا سالنغان. زاوود ایسه حالا ده توختاب یاتادر وه آمبار اولاراق فائدەلەنیلمه کدەدر.

(*) «یاش تورکستان»نک 92-93 نچی سانی ص. 39—41 وه 96 نچی سانی ص. 13 گه قارالسین.

ویشینسکی— بونک اوچون کیم جوابگر؟

اکرام اوغلی— بونک جوابگری یەگیل صنایع قومیساریدر. طبیعی بو حادثەگه کوز یومگەن کشی، مەن ده مسئولمەن.

ویشینسکی— سز بونی یاشیردیگزمی؟

اکرام اوغلی— طبیعی، مەن أوزومنی کورمەگەنلیککه سالدم. پاختا آمبارلاری حقندا دا عینی وضعیت.

ویشینسکی— عصیانچی دستەلەر تشکیل ایتو اوچون نیمەلەر ایشلەدیگز؟

اکرام اوغلی— بز تعلیماتلار بیردیك.. ایشده نیمه ایشلەنگەنلگی مەنگه معلوم ایمەس. فقط بالتابای اوغلی، آلماس اوغلینک مرغیلان رایونندا ایشکه باشلاغانلیغی وه قادروسی‌دا بارلیغی حقندا سویلەدیگینی مەنگه آنگلاتقان ایدی. سونگرا فیض‌الله دا بوخارادا بو ایشنک حاضرلغی بارا یاتقانینی آنگلاتدی.

مەنه مەنم ساویت حکومتینه قارشی قیلغان عیبلەریم بودر. خلاصه— مەن اوزومنک جنایتمنی— سوسیالیزم وطنینا خیانت، ساویت خلقینا، ایلك سیرادا مەنی باقیب أوستورگەن أوزبیك خلقینا خیانت دیب تعریف ایته مەن...

بوندان سوڭ محکمه رئیسی مدعی عمومیدەن عیبلی اکرام اوغلینا بیرەتورغان یەنه سورغولاریکز بارمی؟ دیب سورایدر.

مدعی عمومی ده —یوق. مەنم عیبلی بەسونوفغا سورغوم بار دیدر وه بەسونوفنی سوزگه تارتادر. («پراودا» ٣٨ .٧.٣)

*

فیض‌الله خواجەنک سوڭ سوزی

وطنداش حاکملەر، ایستەر استنطاق زمانی، ایستەردە بو یرده مەنم باشچیلغم آستندا أوزبیکستان ملتچیلەر تشکیلاتلاری طرفندان ایشلەنگەن آغیر جنایتلەرنی تفصیلاتیله آنگلاتدم. قاماقا آلنغان آندان آلیب بوتون قیلغان جنایتلەریمنی صمیمی اعتراف یولنه توشدم. مەن بورژوآ ملتچیلەر طرفندان أوزبیکستاندا ایشلەنگەن ایشلەرنک یرگەنچ طرفلارینی

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

کوره باشلاغانمدان، بورژوآ ملتچیلەر حرکتی وه اونگ باشچیلغی طرفدان انقلابغا کیتریلگەن ضرر، اورولغان ضربەنگ بویوکلگی، آغیرلیغینی کورگەنم اوچون بوندای حرکت ایتدم.

مەن جنایتچی بولوب مجرملەر یرنده اوتورا مەن. بلك ده بو حالده مەنم آغزیمدان یاخشیدا ایشیتیلمەس، شوندای هەم بولسا وقتیله تمثیل ایتدیگم أوزبیکستان جمهوریتینگ پارلاق وضعیتینی کورسەتب أوتمه کچی بولامەن. انقلابدان اولگی أوزبیکستانی کورگەن کشیلەر، اونگ ۱۰ سنه اولگی حالینی کوروب سوك یللارداغی حالی بیلەن سالیشترسالار أولکەنگ أوزگەریب کیتکەن منظرەسینی تانیالماسلاردی. بو نیچین؟ چونکه او یرده هەر نەرسه بوتونلەی أوزگەردی. خوجالقنگ، مدنیتنگ معظم کوتەریلیشی، کینگ خلق کتلەسینگ سیاسی فعالیتی أوسووی کبی مهم یوتوقلارنگ نسبتاً قیسقا ۱۰—۲۰ یللق مدت ایچنده ئەلدە ایتیلووی بزنگ پرولەتار انقلابی، لەنین ملی سیاستی سایەسنده گنه بولدی. ۱۹۱۷نچی یلی أوزبیکستاندا یوزده بریارم سوادلی بار ایدی، ایمدی ایسه بو أولکه دیەرلك بوتون اهالیسی سوادلی بر مملکت بولوب قالدی.

جنایتچیلگیمنی وه یاراماس حرکتلەریمنی اعتراف ایتب، أوزومنگ قاندای توزاققا توشوب قالغانیمنیدا آڭلاب اوتوروبمەن. مەن ایمدی اونی هەم آچیق وه آیدین آڭلاماقدامەن، که اگر بو یرده محاکمه ایتلمه کده بولغان «ساغ تروتسکیچیلەر بلوقی» ایشی یوروب، بو تەسکەریچیلك یول موفقیتگه ایریشسەیدی، أوزبیکستان قارا ارتجاعه اوچراب، أوزبیکستان ایشچی، دهقان خلق کتلەسی اوموزینا فەئودال ـ قاپیتالیزم اسارتی قایتادان توشوب قالیب، أوزبیکستان ایستەر أوزینگ انکشافنده، ایستەر ده حرثی ترقیسنده اونلارچا یل آرقاغا آتیلغان بولور ایدی.

مەن شخصاً هیچ برزمان پرووا قاتور، جاسوس، قاتل بولمادم. فقط یا شو وەیا بو شکلده شوندای بر بلوقنگ اعضاسی بولوب قالغاندان سوك بو دیبشیمنگ فائدەسی ده یوقدور. مەن بو بلوقنگ بوتون ایشلەری اوچون جوابگرمەن.

مەن ریقوف، بوخارین بیلەن مناسبتگه کیرگەنیم چاغدا یاق قایغا بارا یاتقانمنی بیلگەن بولسام دا محکمه چاغندا آچیلیب یوزه گه چیقاریلغان بعضی حرکتلەر مەن کبی بر جنایتچینی ده تیترەتیب یوباردی. شو سوك ساعتمدا عفو تیلەگەنیمنی سویلەمەسەم یالغانچی بولامەن. یاشاماق ایستەیمەن. أوزومنگ نەدرجه توبەنلەشیب کیتکەنیمنی وه جنایتمنگ آغیرلغینی آڭلادیم. اونگچون یاشاماق ایستەیمەن. چونکه مەن عمریمنگ قالغان قسمینی قیلغان جنایتلەریمنگ بر قسمینی بولسه ادا تازالاوغا حصر ایتەر ایدم. («ایزوەستیا» ۳۸. ۳. ۱۳).

*

اکمل اکرامنگ سوك سوزی

مەن أوزومنی مدافعه ایتمەك ایستەمەدیگمدەن مدافعه سوزندەن واز کیچمەدم. مەن أوزمنگ جنایتلەریمنی آقلاو اوچون دلیل تاپالماغانم کبی أوزمنی مدافعه اوچون سوز ده تاپالمای تورامەن. ایستەر استنطاق زمانندا، ایستەر ده بو یرده هیچ بر نەرسەنی یاشیرماسدان بوتونیسینی آڭلاتدم. مەن یالغز أوزمنگ وه أوزبیکستاندا بولغان تەسکەریچی ملی تشکیلاتلارنگ جنایتلەری اوچون گنه مسئول ایمەسمەن. مەن عینی زماندا ساغ تروتسکیچیلەرنگ جاسوسلق وه ماقسیم گورکی، قوییشەف، مەنژینسکی کبی ساویتلەر اتفاقینگ بویوك کشیلەرینی قتل، سەرگەی کیروفنگ قتلنده قاتناشما کبی جنایتلەری اوچون ده مسئول مەن.

مەن أوزومنگ قایسی درجەده توبەن توشوب کیتکەنمنی جوده یاخشی آڭلادم. ملتچیلەر أوزبیکستانی ایشچی وه دهقانلار قانینا غرق ایتمەك ایستەدیلەر. «ساغ تروتسکیچیلەر بلوقی» ده أوزبیکستان استقلالینی بیتریب أوزبیك خاقینی قاپیتالیست دولتلەر، بیکلەر، بایلار وه سوتخورلار تابعیتنه اوتکوزمه کچی بولدیلار. ملتچیلەر مفکورەسی—موشتومزور، قاپیتالیستلەر مفکورەسیدر. بزنگ بوتونمزنی برگنه پرینسیپ برلەشترگەن ایدی، که او دا ساویت حکومتنه قارشی کورەش ایدی.

مەن بوخارین وه یا ساغچیلار بلوقی آرقاسینا یاشیرنماق ایستەمە-

دیگم حالده شونیدا آیتب أوتهی، که بو یرده مهنمله برابر عیبلیلهر کورسیسنده اوتورغان ساغ تروتسکیچیلهر غروپی، بالخاصه اونگ بوخارین وه آنتیپوف قولی آستنداغی ساغ قاناتی ایله باغلانیشقاندان سوڭ بزنگ ملتچیلك پروغرامیمز وه تهسکهریچیلك فعالیتمز کوب جدیلهشدی. کیسکین کورهش مهتودینی بز اونلاردان آلدیق، حتی آلیب غنا قویا قالماسدان اونگ نیمه ایکهنینی یاخشی بیلدیك. اونلار ایسه «نیچین یامان ایشلهیسز، ایشنی یاراماس یوروتهسز، عصیانچیلقنی یامان تشکیل ایتهسز» دیگهن سوزلهریله بزنی آشیقتردیلار. بزنی حقلی اولاراق خلق دوشمانی، وطن خائنی، جاسوس وه خائنلهر دیب آتاش کیرهك. بو رذالت لهکهسندهن بز هیچ بر صورتله قورتولا آلمایمز.

اوزوم وه اوزبیکستان ملی تشکیلاتینگ ایشلهگهن جنایتلهری ایله برلکده قاتناشدیغم ساغ تروتسکیچیلهر بلوقی خیانتلهری گناهینی ده تولوقچا بوینومغا آلیب، بوتون بیلدیکلهریمنی آچیب بیرمهکله أوز اوزمنی قورالسزلاندیردم. اونگچون ده ایمدی مدافعه وه مرحمت اوتونچی اوچون سویلهنه بیلهجهك برنهرسه بولسا او دا مهنم یالانغاچ آدام شکلنده بر حیواندان عبارت بولغانلغیمدر. خلق دوشمانی بولونگ آغیرلیغینی مهن یاقیندا غنا آگلادم. ساویتلهر وطنی کبی بر یورتنگ دوشمانی بولو اوندان دا آغیردر. مهن بونلارنگ بوتونیسینی أوز یاراماس باشیمنی قورتارو اوچون سویلهمهیمهن. مهن بونلارنی بزنگ قاندای خائنلهر ایکهنمزنی وه ملتچیلهرنگ أوزبیکستان اهالیسینی قایغا آلیب بارماقچی بولغانلقلارینی بوتون ساویت وطنداشلاری بیلسین دیب گنه سویلهیمهن. بزنگ یولومز أوزبیکستان خلقینی ایزیاو وه قوالقا توشورو یولی ایدی. محکمهنگ ههر قاندای حکمینی مهن توغرو وه حقلی دیب بیلهمهن. بونگله برابر مهن أولمهك، بالخاصه خلق دوشمانی صفتیله أولمهك ایستهمهدیگمنی، وه قای یرده وه قاندای شرائط ایچنده بولسا دا بر دسته بیلهن برلکده ایشلهدیگم جنایتنگ کیچیك برقسمینی گنه بولسا دا توزاتماقچی بولغانیمنی سویلهمهکچی بولامهن... («ایزوهستیا» ۱۳.۳.۳۸).

تورکستاندا محاکمه وه أولدوروشلهر

ساویت تهررووری، بولشهویکلهرنگ انسان آوی تورکستاندا ینهده قانلی بر صورتده دوام ایتمهکدهدر. قانخور وه قهار ساویت محکمهلهرینگ سیار غروپلاری تورکستاننگ تورلو رایونلاریغا یایلاراق قوموینستلار، منورلهر وه قیشلاقیلار آراسندان ملتچیلهر، عکس الانقلابچیلار، تورلو جنسدهن زیانچیلار تاپیب، اولارغا آغیر بهتان وه افترالار آتیب، بارچاسینی آغیر جزالارغا حکم ایتمهکدهلهر.

شو یل ۱٦نچی فیورالدا، پهرکهنت رایونی مرکزیدهگی «قوموناقولخوزی»نگ قزیل چایخانهسیده، شو رایونداغی عکس الانقلابچی غروپ أوستیدهن محاکمه باشلاندی.

بو محاکمهنی أداره ایتوچی—أوزبیکستان عالی محکمهسی اعضاسی د. علیم اوغلی، دولت قارالاوچیسی—أوزبیکستان پروکوروری یاردهمچیسی ب. توردی اوغلی، جماعت قارالاوچیسی— عارفجان اوغلیدر.

عیبلیلهر: پهرکهنت رایونی فرقه قومیتهسینگ ایلگهریگی کاتبی یعقوب علی اوغلی، موتور-تراقتور استاسیونی (MTS) نگ ایلگهریگی مدیری نذرالله سعیدجان اوغلی، رایون یر-سو بولومینگ ایلگهریگی مدیری علیمهت پیرمهت اوغلی لاریدر. بو عیبلیلهرنگ گناهلاری توبهندهگیچه کورسهتیلمهکدهدر:

یعقوب علی اوغلی اکمل اکرامنگ ایگ ایشانچلی وه ایگ یاقین یاردهمچیلهرندهن بری بولغان ایمش. بو علی اوغلی یعقوب ۱۹۳٤ نچی یلی یعنی پهرکهنت رایونیغا فرقه قومیتهسی کاتبی بولوب کیلگهن کونیدهن باشلاب رایوندا عکس الانقلابچی غروپ توزوب، قوپاروچیلق وه زیانچیلق ایشلهریگه کیریشکهن ایمش. بونگ طرفندان اویوشتورولغان قونتهررهوولوسیون توپاری ستالین قونستیتوتسیونینی وه ستالین قولخوز نظامنامهسینی بوزوب، خلق اورتاسیدا ناراضیلق توغدوروشغا موفق بولغانمش. علی اوغلی یعقوب ۱۹۳۷نچی یل باشلاریدا پهرکهنت رایونیغا کیلگهن

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

اکمل اکرام‌دان عکس‌الانقلابی تاپشیریق آلیب ، ساغلام بولشه‌ویکله‌رنی وه پارتیاسز آکتیفله‌رنی رایوندان هایداب یوبارغان وه بو احوالدان ناراضیلق بیلدیروچیله‌رنی «اکرام اوغلی اکمل‌نک تعلیماتیغا قارشی چیقوچیلارنی محکمه‌گه بیریب آتدیریب یوباراه‌من» دیب ، قورقوتقان ایمش. ینه اکمل اکرام‌نک تاپشیریغی بویونچا علی‌اوغلی یعقوب باشچیلغنداغی عکس‌الانقلابچی غروپ مهندسله‌ر تامانیدان په‌رکه‌نت بیله‌ن چه‌نگیحصارات یولینی قوروش اوچون توزولغان لایحه‌نی برچیتکه ییغیشتریب قویوب ، حصارات مزار تیپه‌لگینی آغداریب ، یوقاری آریقنی یاپیب قویوب ، برطرفدان ۹۸٤۹ ایشچی کونینی بیکارگه صرف قیلیب ، ایکنچی تاماندان حصاراتداغی قولخوزلارنی ۲۰ کونله‌ب سوسز قالدیرغانمش. ۱۹۳۷ ده رایون مرکزیده قلوب سالماق اوچون ۹٤مینگ سوم صرف ایتلگه‌ن ، فقط بونچا چیقیم مقابلنده سالینماقچی بولغان قلوب بناسینک پایدیواری هه‌م قورولا آلماغانمش. علی اوغلی یعقوب قولخوزلارنک خوجالق قوتینی سوسایتیریش اوچون ۱۹۳۷نچی ییلی سه‌نتابر آییدا ، قوناق هه‌لی پیشمه‌گه‌ن چاغندا ، بوتون قولخوز باشلیقلارینی چاقیریب ، قولخوزچیلارنک محنت کونله‌ریگه بیریله‌تورغان بوغدای وه آرپالارنی تاپشیریشغا مجبور قیلغانیدان ، قولخوزلار هه‌ر سه‌نته‌ری ۳ سوم ۵۰ تیین توراتورغان قوناق اورنیغا هه‌ر سه‌نته‌ری ۱۱ سوم ٤۱ تیین توراتورغان ۲۲۰۰ سه‌نته‌ر بوغداینی ، هه‌ر سه‌نته‌ری ۵ سوم ۹۵ تیین توراتورغان آرپانی تاپشیرغانلار ایمش. علی اوغلی یعقوب‌نک په‌رکه‌نت رایونیداغی ملا-ایشانلارنی قوللابقولتوقلاب کیلگه‌نلگی‌ده سویله‌نمه‌کده‌در. (*).

سعیدجان اوغلی نذرالله‌نک أوزبیکستان زراعت قومیساری‌اسلام اوغلی رستم تامانیدان تعیینلانیب ، اونک په‌رکه‌نتگه قوپاروچیلق وه زیانچیلق قیلیش اوچون یوباریلغانلغی آلغا سورولمه‌کده حتی اسلام‌اوغلی

(*) اکمل اکرام ۱۹۳۷ نچی ییل باشندا په‌رکه‌نت رایونیغا بارغاندا، او ییرده‌گی شیخلار مزارینی زیارت ایتب، بو مزارنک تعمیر قیلینیشینی بویورغان ایکه‌ن («قیزیل أوزبیکستان» ۳۸. ۲. ۲۱).

نک اونی ایشکه یوباریش بیله‌ن گنه قناعتلانیب قالمای ، تیز-تیز په‌رکه‌نتگه کیلیب ، قونتره‌وولوسیون تشکیلاتینک تاپشیریقلارینی قاندای به‌جه‌ره یاتقانینی تیکشیریب تورغانلغی‌دا بیلدیریلمه‌کده‌در. ساویتله‌ر اتفاقی ییر ایشله‌ری خلق قومیسارلغینک سعیدجان اوغلی نذرالله‌نی ایشده‌ن‌آلیش حقیدا بویروغی بولسا دا اسلام اوغلی رستم اونی بوشاتماغان ایمش.

سعیدجان اوغلینک زیانچیلغی وه ساویت حکومتی دوشمانلغی سایه‌سنده په‌رکه‌نت موتور-تراقتوراستاسیونی ۱۹۳۵نچی ییلدا ۰۰۰ ۳٦ سوم ، ۱۹۳٦ نچی ییلدا ۵۱٦،۰۰۰ سوم ، ۱۹۳۷نچی ییلنک یارمیدا ۰۰۰ ۳۷ سوم ضرر کورگه‌ن ایمش. بوندان تاشقاری دولتنک ۰۰۰ ۳۱۰ سوم پولی آرتقچا نه‌رسه‌له‌رگه صرف قیلغانمش. سعیدجان اوغلی نذرالله‌نک زیانچیلغی په‌رکه‌نت رایونی قیشلاق خوجالغی ایشله‌رینی ماکنه‌له‌شترونی برباد قیلغان وه بونک سابوتاژچیلغی آرقاسندا آلتین به‌ل‌کبی قیشلاقداغی قولخوزلار ماکنه‌نی بوتونله‌ی کورمه‌ی قالغانلار ایمش. احوال شوندای برباد بولغانی حالده «زه‌لکینه کبی ابلخله‌ر په‌رکه‌نت موتور-تراقتور استاسیونینی کوککه کوته‌ریب کیلگه‌نله‌ر» ایکه‌ن.

أوزبیکستان پارتیا قورولتاییدا فیض‌الله خواجه فاش قیلنغاندان سوك اونک أك یاقین کشیله‌ری—یاش بوخارالیلار تشکیلاتینک آکتیف اعضالاریدان عبدالرحیم اوغلی ، عبدالرحمان اوغلی کبی ساویت‌دوشمانلاری توغرو سعیدجان اوغلی نذرالله‌نک اوییغا کیلیب ، عکس‌الانقلابی اولتوروش قیلیب ، شو اولتوروشده فیض‌الله خواجه‌نی ایسله‌ب ییغلاشقان وه اونک ساغلیغیغا قدح کوته‌رگه‌ن ایمشله‌ر.

سوراق نتیجه‌سیده پیرمه‌ت اوغلی علیمه‌ت‌نک په‌رکه‌نتده‌گی عکس الانقلابچی توپار (شایکا) نک یوگورده‌گی ایکه‌نلگی آنیقلانمشدر. پیرمه‌ت اوغلی پارتیا وه حکومتنک قولخوزچیلارنی تامارقا ییرله‌ر بیله‌ن تأمینله‌ش وه سیغیرسزلقنی توگه‌تیش حقیداغی دیرکتیفله‌رینی قصداً به‌جه‌رمه‌گه‌ن ایمش. ینه ساویت منبعندا بیلدیریلدیگینه کوره ، په‌رکه‌نت رایونیدا اوتکه‌زیلگه‌ن کینگی تیکشیریشده ۱۷۳ خوجالقنک تامارقاسزلغی وه ۸۰۳

خوجاالقا کیره گیده‌ن آرتیق تامارقا بیریلگه‌نلگی آنیقلانمشدر. («قیزیل أوزبیکستان» ۱۸.۲.۳۸).

په‌رکه‌نت رایونی مرکزنده‌گی محاکمه ٤کون دوام ایتب، بو محاکمه چاغی اسمله‌ری یوقاریدا ذکر ایتلگه‌ن عیبلیله‌رده‌ن تاشقاری ینه ۳۰گه یاقین گواه سورالمشدر، که بونلاردان تاشکند غازیتاسندا آنجاق بریسینگ—رحیم نادر دیگه‌ن برگواهنگ سوزله‌ری‌گنه نشر ایتلمشدر. تورت کون دوام ایتکه‌ن محاکمه اثناسندا قارا کورسیده اوتورغانلاردان باشقا عیبلیله‌رنگ ده آچیلیب قالغانلغی بیلدیریلیب، بونلار باشندا رایوندا چیقاتورغان «سرعت»غازیتاسی محرری صفا ظاهراوغلی‌نگ اسمی آتالماقدادر. بو ظاهراوغلی صفا «سرعت»غازیتاسینی عکس‌الانقلابی اویومنگ فکرینی تارقاتوچی بر قورالغا آیلانترغان ایمش.

حکم: ساویت محکمه‌سی ۱۹ فیورال کیچقورون په‌رکه‌نده‌گی عکس‌الانقلابچیلار أوستیده‌ن چیقارغان قرارندا، رایون پارتیا قومیته‌سی بورونغو کاتبی یعقوب علی اوغلی ایله موتور-تراقتور استاسیونی ایلگه‌ریگی مدیری نذرالله سعیدجان اوغلی‌نی ساویت توزومی اوچون خوفلی تاپیب ألڭ عالی جزاغا—آتیب أولدوروشکه، رایون یر-سو أداره‌سی بورونغو مدیری علیمه‌ت پیرمه‌ت اوغلی‌نی ٦ یل قاماق جزاسیغا وه قاماق مدتی بیتکه‌نده‌ن سوڭ ۳ یل وطنداشلق حقوقیدان محروم قیلیشغا وه اوچ عیبلینگ مال-ملکینی دولت فایده‌سیگه مصادره ایتیشکه حکم قیلغانلغن بیلدیریب، بو حکمنگ قطعی ایکه‌نلگن، شکایت قیلیشغا اورون یوقلغن دا آیریچا قید ایتمیشدر. بولاردان تاشقاری محکمه تیرگه‌و وه محکمه چاغی عکس‌الانقلابچی تشکیلاتنگ ایشله‌ریگه آکتیف قاتناشقان صفا ظاهر اوغلی، عمر قربان اوغلی، ع. علی اوغلی‌لاری أوستیده‌ن آیریچا تیرگه‌و باشلاشغا قرار بیرمشدر. («قیزیل أوزبیکستان» ۲۱.۲.۳۸).

*

ینه «قیزیل أوزبیکستان»نگ شو یلغی ۱۸ فیورال تأریخلی سانندا اورگه‌نجده اوتکه‌زیلگه‌ن وه اون کون دوام ایتکه‌ن «نمونه‌لی محکمه»

حقندا معلومات بار. بوندا غه‌لله حاضرلاو أداره‌سی‌نگ خارزم‌قونتوریدا ایشله‌یتورغان زیانچیلاردان ۲۸کشی سورالمشدر. بو زیانچیلار ۲۱۸میگ ۱۲۲کیلوغرام غه‌لله‌نی اسراف قیلیب وه ساختا حجت توزوب، پارتیا وه حکومتنی آلداب کیلگه‌نله‌ر ایمش. محکمه‌گه تارتیلغان ۲۸ عیبلینگ ایکیسی تورکستانلی ایمه‌س. بوردینوف وه زالییه‌ف نامنداغی بو ایکی عیبلینگ زیانچیلقدا اویناغان رولی تورکستانلی عیبلیله‌رده‌ن باشقاچا مفهومده‌در. ساویت غازیتاسینگ بیلدیروینه کوره، خارزم دائره‌سی غه‌لله حاضرلاو أداره‌سی باشلوغی اوراونباساری بوردینوف ۱۹۳۲نچی یلدا شمالی قافقاسیادا ایشله‌گه‌نده حکومت غه‌لله‌له‌رینی اسراف قیلغانی اوچون عیبله‌نیب ۳ یل قاماققا حکم قیلنغان. بو بوردینوف أوزبیکستان خلق‌قومیسارلاری شوراسی قاشیداغی غه‌لله تاییارلاو قومیته‌سینگ ایلگه‌ریگی‌باشلوغی نه‌مسوویچ‌نگ یارده‌می بیله‌ن خارزم دائره‌سی غه‌لله تاییارلاو أداره‌سیگه جایلاشیب، بو یرده نه‌مسوویچنگ آگه‌نتی صفتیده ایش‌کوروب کیلگه‌ن.

اورگه‌نجده محاکمه قیلنغان عیبلیله‌رده‌ن رجب اوغلی‌بیك آیدار، قولومچای اوغلی آی قبول، مناف اوغلی عطأالله، تایلاق اوغلی آی‌نظرلار ایله بوردینوف، زالییه‌فله‌ر آتیلیب أولدوروشکه وه مال-ملکله‌رینی مصادره قیلیشغا، ۷کشی اون یلدان، قالغانلاری ۲ یلدان ۸ یلغاچا حکم ایتلدیله‌ر.

*

یاقیندا أوزبیکستان عالی محکمه‌سینگ کورایه‌ف رئسیلگی آستیداغی قولله‌گیه‌سی اویچی رایونیغا چیقیب، شو رایوننگ موتور-تراقتور استاسیونی مدیری فتح‌الله خواجه اوغلی ذکرالله خواجه اوستیده‌ن نمونه‌لی محکمه اوتکه‌زیب، زیانچی فتح خواجه اوغلی‌نی آتیب أولدوروشکه حکم قیلدی. («قیزیل أوزبیکستان» ۲۷.۲.۳۸).

أولومگه حکم ایتلگه‌ن فتح‌الله خواجه اوغلی ذکرالله خواجه اکرام اوغلی اکمل وه اسلام اوغلی رستمله‌رنگ ایشانچلی کشیله‌ریده‌ن ایمش. ذکرالله خواجه بیك آباد رایون پارتیا قومیته‌سی سه‌کره‌تاری بولوب تور-

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

غان چاغدا زيانچيلق قيليب سرله‌ری آچيليب قالغاندا اونی اكمل اكرام اوغلی ايله رستم اسلام اوغلی بيك آباد رايونيدان آليب، اويچی رايونی موتور-تراقتور استاسيونی مديری قيليب بيلگيله‌گه‌ن ايكه‌نله‌ر. فتح‌الله خواجه اوغلی بو يرده اويچی رايونی پارتيا قوميته‌سينگ ايلگه‌ريگی سه‌كره‌تاری ايريسمه‌ت اوغلی وه اونگ خلفی عبدالرزاق اوغلی بيله‌ن آگلاشيب ساويت حكومتيگه قارشی اقتصادی زيانچيلق ايشله‌ب كيلگه‌ن ايمش. فتح‌الله خواجه اوغلی يرله‌رنی ۲۵ - ۳۰ سه‌نتيمه‌تر چوقورلقدا هايداشغا بويروق بيريب، موتور-تراقتور ياقيليغينی ۲۰ سه‌نتيمه‌تر يوزه‌سيده‌ن بيرگه‌ن ايمش. تعمير قيلنماغان ۱۶۰ تراقتورنی «ره‌مونت قيلندی» ديب راپور بيريب، ۱۹۳۷نچی يل كوزگی شودگار پلانينی به‌جه‌رمه‌ی، ۱۰ ۵۰۰ هه‌كتار اورنيغا ۴ ۱۰۲ هه‌كتار ير شودگار قيلنغانمش. بولتور اويچی رايونی موتور-تراقتور استاسيونينگ ۳۰۰ مينگ سوملوق ملكينی كوككه ساورغان فتح‌الله خواجه اوغلی‌نگ ۱۹۳۵/۳۶ يللاردا دولتكه تيگيزگه‌ن ضررلاری‌دا شو مقداردان آز ايمه‌سميش. قيشقی تراقتورا ره‌مونتينی ۱۵نچی يانوارغاچا تمام قيليش اوچون بارچا امكان بولغانی حالده فتح‌الله خواجه اوغلی ۱۰نچی فيورالغاچا ره‌مونت ايشله‌رينی چيتگه ييغيشتريب قويوب انديجان، فه‌رغانه، تاشكند شهرله‌ريده سير قيليب يورگه‌نمش.

ساويت غازيتاسينگ بيلديرديگينه كوره، عيبلی فتح‌الله خواجه‌اوغلی محاكمه چاغی أوز أوستيگه آتيلغان عيبله‌رنی اعتراف ايتب گويا: «اكمل اكرام، فيض‌الله خواجه وه باشقا باشليقلاريم فاش قيلنغاندان سوڭ عبدالرزاق اوغلی بيله‌ن مصلحتلاشيب زيانچيلق ايشله‌رينی ينه ده رواجلانديريب يوبارديم. بوندان مقصديم بر تاماندان ساويت حكومتيگه اقتصادی ضرر يتگيزيش بولسا، ايكنچی‌تاماندان‌أوزبيكستان فرقه مركزی قوميته‌سی وه اوزبيكستان حكومتينگ يه‌گی رهبرله‌رينی آبروسزلانتريش ايدی» ديگه‌ن ايمش.

*

«ساويت توركمه‌نستانی»نگ ۲۸.۱.۳۸ تأريخلی ساندا، «بايرامعلی

ياغ قومبيناتنداغی قونتره‌وولوسيون بورژوآ-ملتچيله‌ره، ديوه‌رساتنلارا وه زيانچيلارغا محكمه» باشلقلی ايكی ستونلك اوزون برمقاله‌ده بايرامعلی ياغ قومبيناتندا، مراد اوغلی باشچيلغندا دولتگه اولوغ اقتصادی ضررلار بيريب كيلگه‌ن عكس‌الانقلابچی—ملتچی برتوپارنگ محكمه اوگنده اوتورغانلغی وه دولتگه ۲ ميليون سومدان كوپره‌ك ضرر بيرگه‌ن بو غروپغا «غضبلی جزا» بيريله‌جه‌گی بيلديريلمه‌كده‌در.

ينه شو عشق آباد غازيتاسينگ بركون سوگرا چيققان نسخه‌سندا، نه‌فتداغدا زيانچيلق قيليب، ۱۹۳۶نچی يل ايله ۱۹۳۷نچی يلنگ آی يارميدا دولتگه ۹۰۰ مينگ سوم ضرر كيلترگه‌ن «توركمه‌نه‌فت» ايشچيله‌ر اوپچينلگی بولومينگ مديری بوندار ايله اونگ تيوه‌ره‌گنده باش بوخالتر اولاراق چاليشيب كيلگه‌ن آفاناسه‌ف، آيراپه‌توف، پاستوشكوف وه بورونغو آمبار مديری قولی اوغلی‌نگ محكمه‌گه تارتيليب سورالغانلغی وه محاكمه نتيجه‌سنده باش گناهكار بوندار، آفاناسه‌ف وه قولی اوغلی نگ، آتيليشغا، آيراپه‌توفنگ ۱۵ يل مجبوری ايش لاگه‌ريده اوتورماقا وه جزاسينی قورتارغاندان سوڭ ۵ يل وطنداشلق حقوقدان محروم ايتليشكه وه بولارغا تيیشلی ملكله‌رنگ مصادره‌سيگه حكم قيلنغانلقلاری بيلديريلمشدر.

عيبلی پاستوشكوف ايسه توركمه‌نستان جنايت قانونينگ ۱۰۶نچی ماده‌سی بويونچا ۵ يل قاماقا حكم ايتلمشدر.

توركمه‌نستانگ قاقا (قهقه) رايونينگ اونبيگی اوباسنداغی كالينين قولخوزی يولباشچيلاری أوستنده‌ن ده محكمه ياساليب، نتيجه‌ده قولخوز باشليغی نورمحمد آبای ايله اونگ اورونباساری كريم پالوان اوغلی نگ هه‌ر بری ۲۰ يلدان قاماقا وه ۵ يلدان سايلاو حقندا محروم قيلينيشغا، مالدارچيلق فيرماسی مديری شاه دوردی صفر ۱۵ يل قاماقا وه ۵ يل سايلاو حقندان محروم قيلينيشغا، قولخوز حسابچيسی حاجی گوگی ايله نوری حالمرأدنگ هه‌ر بری ۱۰ يلدان قاماقا وه ۵ يلدان سايلاو

حقندان محروم قیلینیشغا حکم ایتلیب، عیبلیله‌رنگ مال - ملکله‌رینگ دولت فایداسینا آلینیشی قرار قیلینمشدر.

بو محکوملەر ۱۹۳۷نچی یبلی دولتگه ۱۰۰ ۲ سه‌نته‌ر اورنینا ۹۵۰ سه‌نته‌ر پاختا بیریب پلانتی ۴۷پروسه‌نت یرینه یتکیزمشله‌ر وه قولخوز بویونچا ایکیلیشی لازم کیلگه‌ن کوك ایکینله‌رنی ۷۰کون کیچیکتریب ایکتریب، نتیجه‌ده قولخوزغا ۲۷۵ ۳۰ سوملوق زیان بیرمشله‌ر. برده بونلار قولخوز فیرماسینگ ۷۶سیغیرینی أوز خصوصی فایدالاری اوچون یوقاتیب، قولخوز قورولوشی اوچون آلنغان ۵۸۹۸ سوملوق آغاچ-تاختا-لارنی یاقیب قورتامشلار ایمش («ساویت تورکمه‌نستانی» ۲.۲.۳۸).

ینه عینی غازیتانگ عینی تأریخده باسیلغان نسخه‌سندا، قهقه رایو-نینگ قوشوت اوباسنداغی «ژدانوف قولخوزی» زیانچیلاریغا یاسالغان محکمه نتیجه‌سی حقندا دا معلومات بار. قوشوت اوباسنداغی زیانچیلار قولخوزنگ ۱۲۱ هه‌کتار یازلیق وه‌کوزلوك بوغداینی قوراتیب، بو صورتله قولخوزغا ۱۶۵۲۹ سوم زیان کیلترمشلر. ینه بولار قولخوزنگ ۷۶ تون کوره‌ك پاختاسینی وقتندا ییغماسدان قولخوزغا ۸۳۲ ۲۳۳ سوم زیان بیرمشله‌ر. بو زیانچی توپار آز وقت ایچیده قولخوزنگ ۳۸٤ باش قوینی حرام أولدوروگه‌نمش. مه‌نه شوندای اقتصادی ضررلار بیرگه‌نی اوچون قولخوز باشلوغی بورقازکیچیگول، اونگ اورونباساری بشیم چاری اوغلی لارینگ هه‌ر بری محکمه تامانیدان ۱۳ یبل توسساغ (حبس) ایتلیشکه وه ۳ یبل وطنداشلق حقوقندان محروم قیلینب مال-ملکله‌ری مصادره ایتلیشکه؛ قولخوز حسابچیسی ایشان قوبا، قاسسیر نور محمد رجب، آمبار مدیری اورازنیاز بورون اوغلی لارینگ هه‌ر بری ۱۰ یبل قاماقغا وه ۵ یبل وطنداشلق حقوقندان محروم قیلینب مال-ملکله‌ری مصادره ایتلیشکه؛ زحمت مدیری اوراز سخن اوغلی ۲ یبللق قاماقغا حکم ایتلمشله‌ردر.

«ژدانوف قولخوزی»نگ بو حالغا کیلیشنده اوبا شوراسینگ بورونغو باشلوغی نظر آتاعوض اوغلینگ دا آنچا رول اویناغانلغی

بیلینگه‌نیده‌ن محکمه آتاعوض اوغلینی‌دا مسئولیتگه تارتمشدر.

آلمان وه فرانسز مطبوعاتی موسقوا مخبرله‌رینگ «قازاغستانسکایا پراودا»نگ ۲۲نچی‌مارت‌تأریخلی ساندان آلیب تاراتدیقلاری بر خبرگه کوره، قازاغستاندا حکومت وه فرقه ایشله‌رنده مسئول اورونلار اشغال ایتب کیلگه‌ن ۱۹ کشی أوستنده‌ن گیزلی بر محاکمه یاسالیب، بولارنگ باریسی أولوم جزاسیغا حکم ایتلمشدر. بو أولوم جزاسیغا حکم قیلنغانلار باشندا قازاغستان مرکزی اجراقومیته‌سی رئیسی قولومبه‌ت اوغلی‌اوزاقبای ایله خلق قومیسارلار شوراسی رئیس اورونباساری ایسقارا اوغلی وه آلما-آتا فرقه قومیته‌سی کاتبی سعدوقاص اوغلی جانایدارنگ اسمله‌ری ذکر ایتلمه‌کده‌در. عبدالوهاب.

*

شرقی تورکستان انقلابیغا برقاراش

(باشی أوتکه‌ن ساندا)

رسمی بیلدیریشاه‌رده ایکی یبل ایچنده شرقی تورکستاندا ۱۲۰می‌نگ بالانگ مکتبله‌رگه تارتیلغانلغی یازیلیب، بونگ ۹۰می‌نگی کاشغار ولایتنده ایدی. بو مهم اعترافنگ أوزی ده محمود محیطی‌نگ خلق آراسندا بویوك ایناچ وه محبتگه ایگه بولغانلیغینی کورسه‌ته‌ر ایدی. اورومچی حکومتی بو مکتبله‌رنی أوز مکتبی حسابلاماغانیدان حکومت حسابیغا هیچ قاندای یاردەم بیرمه‌س‌ایدی. مکتبله‌رنی خلق أوز مصرفیله سالیب، لوازما-تینی ده أوزی تدارك ایتب بیرگه‌ن ایدی. مکتبله‌رنگ معلم وه باشقا چیقیملاری ایسه خلق مؤسسه‌له‌ری طرفندان تأمین ایتلیردی. عشر، زکات وه اعانه‌له‌ر بو مکتبله‌رنگ دوامی اوچون صرف قیلینیردی.

خصوصاً کاشغار ولایتنده‌گی مکتبله‌رنگ انکشاف وه ترقیسی اورومچی حکومتینگ نظر دقتینی جلب ایتدی؛ قورقدی. «مکتب آچیاسین» دیگه‌نیگه پشیمان بولوب، «کاشغار ولایتی مکتبله‌ری‌اورومچی اصولیده بولمابدر» دیگه‌ن بهانه بیله‌ن تورلو اویونلار، اینتریغالار چیقا-ریب توسقونلق قیلا باشلادیلار.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

محمود محیطی وه اونگ اطرافیدا توپلانغانلارنگ اورومچی حکومتی قارشیدا اعتماد ایتلیر یری قالمادی. محمود محیطی اورومچیگه چاقیریلدی. محمود محیطی اوچون ایکی یول بار ایدی: تمام اطاعت قیلماق، اوروشوب أولمهك. برنچی یول غایهمزگه مخالف ایدی. ایکنچیسی ایسه خلقنی یهگیدهن أولومگه سوروکلهمهك ایدی. اوروشولغاندا یالغز اورومچینگ ختای عسکرلهری بیلهن ایمهس، موسقوا عسکرلهریایله ده سوغوشولاجاقدی. اوندان باشقا ایکی یوزلو دونگهنلهر خوتان طرفیدا ایدیلهر. مهنه شوندای ملاحظهلار بیلهن محمود محیطی خارجغا چیقیب کیتیشکه قرار بیردی. أوزی بر نیچه معیتی بیلهن هندستانغا أوتدی. عسکرلهریگه تینچلق بیلهن توروشنی توصیه قیلیب کیتدی.

خلق وه عسکرلهر مشفق رهبر محمود محیطینگ أوز یورتینی، خلقینی وه عائله حیاتینی تاشلاب کیتیشکه مجبور بولغانلغی أوستنده توشوندیلهر...

خوتانداغی دونگهنلهرنگ اغفال ایتوچی وعدی وه تکلیفلهری یارکنددهن باشلاب قایتادان عصیان چیقیشیغا سبب بولدی. کاشغار، اوچتورفان، کوچار آلیب آقسو محاصره قیلندی. فقط بو دفعهدا دونگهنلهر خیانت قیلیب، بولشهویکلهر آچیقچا مداخله ایتیب عصیاننگ عاقبتی فجیع بولدی. ماخوسهن توپلاغان آلتون پوللارنی، قیمتلی خزینهلهرنی آلیب اوروشماسدان قاچدی. ایکی اوت آراسیدا قالغان تورك عسکرلهری بیك یامان وضعیتده قالدیلار. اوروشغا ترغیب وه یاردهم وعد قیلغان دونگهنلهرنگ اوروشماسدان کاشغار وه یارکندده یاتیب آلیشلاری، ماخوسهننگ تورك عسکرلهریگه قارشی قیلغان جنایتی وه اونگ بعضی آداملارغا «سهن قوممونیست سنگ» دیب دوق قیلیب یاخود بعضیلاردان «محمود محیطی خارجدهن قورال آلدی، اعانه بیرینگلهر» دیب پول توپلاشی ده یورت ایشلهرنده کوب فداکارلق کورسهتکهن حافظ بیکنی آلداب، اونی کیزلیچه یوق ایتیشی وه شونگدهك یاراماسلیقلار عصیاندان کوتولگهن امیدلهرنی بوشغا چیقاریب، تورلو فلاکتلهرگه سبب بولدی...

انقلابمز یاخشی نتیجه بیرمهدی. اما او بزگه حقیقی حرارتنی بیردی. «تایاق ییمهگونچه اویغانماس» ایدیك. آرتیق اویغاندیق. دوستدوشمانی آییراتورغان بولدوق. انقلاب قوربانسز بولماس ایدی. بز حددان زیاده قوربان بیردیك وه انتقام حسمز ده زیاده بولدی.

مانجوریاغا کولدیلهر. او یرده بوتون ایشلهرنگ مشاور صفتیله ایش کوروب تورغان یاپونلار قولندا ایکهنلگی سویلهندی. بونی بز باریب کورمهدیك. فقط اورومچی حکومتینگ مانجوریاغا کولوشی وه اونی ماسقارا قیلیشی آتالاریمزنگ «ایشتانسز تیزی یرتیققا کولور» دیگهنلهریگه اوخشامایدرمی؟ عجبا بزنگ شرقی تورکستاندا احوال قالای؟ مانجوریا یاپونیاغا قاندای اسیر بولسا، مانجوریا یاپون استیلاسی وه تأثیری آستیغا کیریب قالغان بولسا، شرقی تورکستاننگ دا قایسی مملکت وه خلقنگ اسارت وه تأثیری آستیدا ایکهنلگینی اورومچی حکومتی أوزی آحماقچا اعتراف ایتیب أوتدی.

بز أوز یورتمزنی أوز شرائط وه أوز بارلغمزغا موافق برشکلده أداره ایته تورغان بر حکومت ایستهیمز. خلقمزنگ روحیغا، تیلهگیگه موافق بولماغان مکتبلهر، أداره، حکومت بزنگ ایمهسدر؛ جبریدر، جعلیدر. ملتنگ روحیغا تأثیر ایتمهگهن، محبتیگه استناد ایتمهگهن بوتون او، بیگانه قورولوشلار وقتلیدر، ساختادر، بزنگ ایمهسدر. بز قایناغینی ملتدهن آلغان وه تورك أولکهسینگ أوز وه برگنه ملتیگه تایانغان بر قورولوش ایستهیمز. بوندای بر قورولوش أوزدر وه بزنگدر. بز یاساما اسم، ساختا اون تورت ملت، یالغان شعارلار وه نهایت بزنگ احتیاجمزغا موافق بولماغان قورولوشنی، «اورومچی - موسقوا» - «شنگ دوبهن - ستالین» شرکتی أدارهسینی رد ایتهمز وه نفرت قیلامیز.

بزنگ تورکستاندا اون تورت ملت یوقدر وه بولالماس. تورکستانمز أوزینگ حقیقی وه بینالملل اسمی ایله ابدی قالیر. تورك بیشیگینگ

«تورکستان» دیب آتالغانلغی قیزیللارنی قورقوتسا، اولارنی چوچوتسه وه بعضی دوشمانلار بزچه مقدس بولغان بو اسمده‌ن آچیغلانسا بورونینی تیشله‌سین. تورك بار، تورکستان بار دیمه‌کدر. بوندا افسانه‌وی «اون‌تورت ملت دیاری» یاراتماق بیهوده زحمتدر. «اورتاقلار!» قایپرده‌ن کیلگه‌ن بولساگزلار، شو یرگه آرش!...

امین واحدی.

لاهور غینوار ۱۹۳۸

ایسکه‌رمه: شرقی تورکستان ملی فاجعه‌سیغا دائر مجموعه‌میزنگ سوك سانلاردا باسیلغان مقاله‌لر أوستنده کیله‌جه‌ك ساندا آیریچا توختاب أوتمه‌کچیمز. باشقارما.

*

وطن یولندا

بو دنیادر کوره‌ش جایی، أوزوك حاضر لا غیرتده
بولور بولغانچا آخردا دیب سه‌ن یاتما عشرتده
اوزولماق، أولدورولمه‌ك، طرد ایتیلمه‌کنی رواکورمه‌س
أوزیگه، کیم‌که بولسا، جانی پخته سؤ سیرتده
کیشی قورقارمی أولمه‌کده‌ن، تیله‌رسه ایرکینی ایلنگ
فدا ئه‌یله‌ر أوزون ایلگه، اورار دوشمانغا جرأتده
سه‌نگچون کیمسه سعی‌ایتمه‌س، چوزه‌ر بوینن تویه‌آچسا
یاشاش انسانچا یا أولمه‌ك، ایمه‌س راحتدا ذلتده
بوکون ایرمه‌س کیلیر ایرته سینارغا بختیمز برده‌ن...
بوگا لازم ایرور برلیك، عمل، تیل برله فکرتده
بزیم هجرتده یورگه‌نله‌ر برآز دنیاغا باقسینلار
کیله‌رده یوز بیره‌ر فرصتنی قویماك برچه غفلتده
خدا کورسه‌تمه‌سین فرصتنی بزله‌ر ئه‌یله‌سه‌ك ضایع
ایرور یر آستی لایق بزله‌ره یوزمینگ ملامتده
جدیدچی یا قدیمچی دیب بوکون کیلدی باشیمزغا
یهودله‌ردیك وطنسز آیلانیرمز جمله حسرتده

*

یاشاش انسانچا سویگه‌نله‌ر، أوزیگه سر حساب ایتکه‌ی
تلافی ئه‌یله‌گه‌ی کیچمیش، بولور آیتده عبرتده
وطندر قان ایله تولغان، یمه‌ك‌ایچمه‌کله‌ریدر قان
آیاغ باشی یالاڭ قالغان، کوزی یاشلیق فلاکتده
آلای دیسه پولی یوقتور، ساتای دیسه مالی یوقتور
کیته‌ی دیسه یولی یوقتور، ایرور یوزمینگ شقاوتده
آتاسی‌در سیبر کیتکه‌ن، آناسی‌در أولوب کیتکه‌ن
سوراقچیسز یتیم قالغان ایرور یاشلار هلاکتده
اولوغ تورکستان اولادی! اوچ آلماقنی هدف ئه‌یله
وطننی قوتقاریش عزمینی قوی اولگی نوبتده   میرزا عزمی.

مدینهٔ منوره، ۲۴ شوال ۱۳۵٦ هجری.

*

بین‌الملل تورموشدان

۱— سوك آی ایچنده‌کی بین‌الملل حادثاتنگ ایگ مهمی شبهه‌سز آوستریانگ آلمانیاغا قوشولووی (Anschluss) حادثه‌سیدر. سوغوشدان سوگراغی وه‌رسای معاهده‌سی حکم سورگه‌ن دور آوروپاسی دیپلوماتیسینگ ایگ کوب اورونغان مسئله‌سی مه‌نه شو ایکی دولت برله‌شمه‌سیگه یول بیرمه‌سلك ایدی. آلمانیانگ کوچینی آرتدیراجاغندا شبهه بولماغان بو «برله‌شو» (آنشلوس) سابق آوروپا سوغوشی غالبله‌ری سیاسی هه‌گه‌مونیسی اوچون برتهلکه ایدی. سابق غالبله‌ر مرکزله‌رنده‌ن دائما «آوستریانگ آلمانیا ایله برله‌شمه‌سی یه‌گی بر عموم آوروپا سوغوشی دیمه‌کدر؛ بزبوگا یول بیرمه‌یمز!» دیرایدیله‌ر. آلمانیادا آدولف هیتله‌ر Adolf Hitler رهبرلگنده‌گی ناسیونال (ملی) سوسیالیست حکومتی ایش باشینا کیلگه‌نده‌ن سوك آوستریا مقدراتی أوستنده‌کی بویوك دولتله‌ر هیجانی برآزدا آرتدی. اورتا آوروپا مسئله‌سی أوستنده‌کی بوتون پلانلار بر آلمان خلقینگ تشکیل ایتدیکی بو ایکی دولتنی برله‌شوگه قویماسلق حسابیله یوروتولدی. بو صورتله تورت طرفدان دوست بولماغان قوتله‌رله اورالیب

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

آلنغان، أوزنچه یاشاب تورا بیلو قابلیتی قالماغان آوستریانگ سوزنگ تام معناسیله آیانیچ وضعیتینی ابدیله‌شترمه‌ك وه بونگله آلمانلقنگ حقیقی قوتینی توپلاب اونگله متناسب بر موقع آلماسینا مانع بولونماق ایسته‌ندی. فقط تأریخ دیپلوماسی وه سیاسی اویونلار بیله‌ن حسابلاشمادی: تأریخنگ طبیعی آقینیله ۱۹۳۸نچی یىلی ۱۳نچی مارت کونی آوستریانگ آلمانیا بیله‌ن برله‌شمه‌سی امر واقع بولوب قالدی. تأریخی اهمیتی، قیمتی اعتباریله استثنائی بر وضعیتده بولغان بو حادثه‌نگ بر اوق آتیلمای وه برتامچی قان توکولمه‌ی بولوب قالغانی‌دا آیریچا شایان قید بر جهتدر.

جهان محاربه‌سنده‌ن سوگراغی دورنگ ایگ مهم حادثه‌سی سانالغان بو وقعه حقندا کیله‌جه‌ك ساندا آیریچا توقتاب أوته‌جه‌کمیز.

۲— اوتکه‌ن آینگ ایکنچی ایگ مهم حادثه‌سی لهستان-لیتوانیا مناسباتینگ توزالووی مسئله‌سیدر. بویوك لهستان وه کیچکینه لیتوانیا بوکون قومشولقدا یاشایتورغان ایکی دولتدر. کیچمیشده ایسه بوایکی خلق بیش عصرلق بر مدتنی بر دولت حالندا برابر یاشاب کیچیرمشله‌ردر. بوگا رغماً تأریخ بولارنی آیردی. دنیا سوغوشندان سوگرا لهستان أوز بالالارینگ وطنپرورلگی، فداکارلغی وه متوفی مارشال پیلسودسکی‌نگ داهیانه یولباشچیلیغی سایه‌سنده، لیتوانیا ایسه أوزی اوچون کوتولمه‌گه‌ن بر شکلده، روسیانگ داغیلیب کیتووی آرقاسندا استقلال قازانیب چیقدی. ۱۹۲۰نچی یىلی، لهستان بیله‌ن لیتوانیا آراسندا قطعی چیگه‌ره بیلگیله‌نمه‌گه‌ن بر چاغدا لیتوانیا ایچنده بولغان ویلنو شهرینی لهستان اشغال ایتدی. تأریخی حق باقیمندان مناقشه ایتیلمه‌کده بولغان بر اراضی اوستنده لهستانگ لیتوانیادان کوب بولماسا هم آز حقلی دیب آیتیلا-ماس. مه‌نه شو زماندان بیری لیتوانیا لهستان بیله‌ن دیپلوماتیك وه باشقا تورلو مناسبتکه کیرمه‌ك ایسته‌مه‌دی. دیمه‌ك او زماندان بیری بو ایکی‌دولت

Verantwortlich für Verlag und Redaktion: Dr. Tahir Schakir, Berlin-Wilmersdorf
Buchdruckerei „VIKTORIA“ GmbH., Charlottenburg 1, Spreestraße 8
مسئول مدیری: دوقتور طاهرشاکر.

آراسندا سوغوش حالندا بر قومشولق مناسباتی دوام ایتب کیلدی. ویلنو شهری لهستانغا قوشولغاندان سوك لیتوانیا او شهرنی اوزینگ پایتختی دیب اعلان ایتدی وه ویلنونی قایتاریب بیرمه‌گونچه لهستانله هه‌ر قاندای بر مذاکره‌گه کیروده‌ن باش تارتاجاغینی بیلدیردی. بو صورتله هه‌ر کوتولمه‌گه‌ن آندا سوغوش چیقب کیتوگه یارارلق تهلکه‌لی بروضعیت حاصل بولوب قالدی. بو وضعیتنی ایسه ساویت حکومتی أوزینگ لهستان علیهداری سیاستی اوچون فائدالاندی. اوتکه‌ن مارت آیی اورتالارینا توغرو لهستان - لیتوانیا چیگه‌ره‌سنده بر حادثه چیقب بر لهستان عسکری أولدورولدی. بو وقعه‌نی متعاقب لهستان حکومتی لیتوانیاغا مراجعتله آرادا دیپلوماتیك وه باشقا تورلو نورمال مناسباتنی قورونی طلب ایتدی وه بو طلبینی قبول ایتمه‌گه‌ن تقدیرده لهستان اوردوسینگ لیتوانیا توپراغنا کیره‌جه‌گینی بیلدیردی. یاخشیلق مصلحت تاوشی ایشیتیلمه‌گه‌ن چاغدا تأثیرلیره‌ك واسطه‌غا مراجعت ایتو طبیعتنگ قانونیدر.

لهستانی أوزکوچی بیله‌ن ویلنونی ترك ایتوگه مجبور ایته آلاجاغینا ایناناماغان لیتوانیا، لهستانغا قارشی آلدیغی وضعیتده اوگا دوشمان قوتله‌رده‌ن استفاده ایته‌جه‌گنده‌ن امید ایتب کیلگه‌ن ایدی. ایمدی بو مسئله توگه‌گه‌ن بولدی. لهستان طرفندان قویولغان بوتون شرطلارنی لیتوانیا قبول ایتدی وه اونگله نورمال مناسبات تأسیسینه راضی بولدی.

دائمی صورتده تینچلق وه صلحنی بوزوب یوبارو تهلکه‌سی تشکیل ایتب تورغان بو مسئله‌نگ تینچلقله بیتکه‌نی اوچون قووانو کیره‌ك. مه‌نه شو باقیمدان لهستان حکومتینگ بو موفقیتی عموم آوروپا مقیاسندا بویوك بر اهمیت قازانادر. م.

*

تورکستاندا باسماچیلق

شو یىل فیورال اورتالارندا تورکستان حدودندان باشقارمامیزغا یازیلغان برمکتوبده: «یورتمزنگ قاراتاغ تامانلاریدا میگ کشیلیك بر باسماچیلق حرکتی باشلانغانلغینی أورگه‌ندیك. بولار آراسندا قیزیل عسکرله‌ر قاتارندان باش تارتیب چیققان ۳۰۰ گه یاقین عسکر ایله دوشنبه (ستالین آباد) قاماقخانه‌سیده‌ن قاچیب چیققان تورکستانلیلاردان هه‌م بارمش...» دیله‌در.

Yach Turkestan

Avril 1938 (Le Jeune Turkestan) No. 101

Revue mensuelle

Organe de défense nationale du Turkestan

Rédacteur en Chef: **Mustafa Tchokai-Oghly**

آبونه شرطلاری:

ییللیغی 120 فرانسز فرانقی، آلتی آیلیغی 65 فرانق، اوچ آیلیغی 35 فرانق.

مطبوعات بیتله‌رنده‌ن:

قافقاس حدودلاری مسئله‌سینه دائر مناقشه‌لارغا به‌رلینده چیقاتورغان آذربایجان ملی قورتولوش حرکتی اورغانی «قورتولوش» مجموعه‌سینگ شو ییلغی مارت (٤١) ساننددا تو-به‌نده‌گیچه وضعیت آلینماقدادر:

— «قافقاس»مجموعه‌سندا اشتراك ایده‌ن گورجوله‌رله مختلف جریانلارا منسوب گور-جوله‌ر آراسندا گورجوستانگ حدودلاری موضوعی اوزه‌رینه برمناقشه چیقمیش، ایکنچیله‌ر برنجیله‌ری مملکت توپراقلارندان «فدا کارلق یاپاراق، گورجو وطن سیوه‌رلگی ایله مناسب اولمایان بیاناتلارله» اتهام ایتمشله‌ر در.

بو مناسبتله ایشه قاریشان ده‌ماغوغلار قافقاسیا قونفه‌دراسیون پاکتی ایله باغلی تشکلله‌ریگ «تورکیه علیهنده بر نیت به‌سله‌دیکله‌رینی» ایله‌ری سورویور وه بو نقطه‌دان عقللارنجا، بزم پوزیسیونمزی دخی یارالاماغا یه‌لته‌نیورلار.

هه‌ر هانگی سؤ تفهم وه مغالطه‌یا میدان ویرمه‌مه‌ك ایچین، بورادا برداها قطعیت وه صراحتله اعلان ایدیوروز:

بزم اشتراك ایتدیکمز قافقاس تشکیلاتینگ آنا تا کتیکی جنوبده آنجاق دوست قومشولار گورمه‌ك اساسینا دایانیر؛ بوتشکیلات بوتون سعینی مملکتله‌ریمزی فعلاً استیلاسی آلتندا توتان روس قوتیله مجادله‌یه صرف ایده‌ر. نه تورکیه، نه‌ده ایران ایله اختلافی موجب برمسئه‌مز یوقدور. جنوب حدودلاریمزداغی بوگونگی آقتوئه‌ل وضعیتده‌ن چیقماق، مشترك مجادله اساسیمزی تشکیل ایدییور.

پاریسده شونگ وه یا بونگ، قافقاسیانگ دیش وه ایچ حدودلاری حقنداغی مناقشه وه مطالعه‌لارندان بزه مسئولیت حصه‌سی چیقارماق یالگز ده‌ماغوغلاریگ ایشیدر. —

مجموعه‌مزغا تیبشلی هه‌ر توراه للاعالار اوچون آدره‌س:

Mustafa Tchokai-Oghly

7, Square de la Fontaine

Nogent s. Marne (Seine)

France